

Май Панчук, Микола Рябчук

НАЦІОНАЛЬНО-ГРОМАДЯНСЬКІ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ МЕШКАНЦІВ ГАЛИЧИНИ

Галичину і, загалом, Західну Україну часто трактують як найбільш «націоналістичний» регіон України чи, в ідеологічно нейтральніших термінах, як регіон, де національні свідомість та ідентичність є найбільш виразними і домінуючими. Як специфічний соціально-історичний конструкт, ця ідентичність пов'язана з певними ціннісними орієнтаціями та настановами, що стосуються найрізноманітніших внутрішніх та міжнародних питань. Стаття з'ясовує особливості галицької ідентичності, проблеми її сумісності з іншими регіональними ідентичностями та перспективи їхньої спільної консолідації в рамках загальнонаціональної громадянської ідентичності.

Ключові слова: *Україна, Галичина, регіональні ідентичності, ціннісні орієнтації, національна консолідація.*

May Panchuk, Mykola Riabchuk. Civic and ethnic identities of the inhabitants of Galicia and their value-based attitudes. *Galicia, the westernmost region of Ukraine, is broadly considered as the most “nationalistic” part of the country or, in less ideologically charged terms, the region where the national consciousness and identity are the most conspicuous, salient, and articulate. As a specific social and historical construct, the Galician identity is connected to the specific*

set of values and largely determines people's attitudes toward various domestic and international issues. The article examines peculiarities of this identity, its compatibility with other regional identities and the prospects of their consolidation within the overarching civic national identity.

Key words: *Ukraine, Galicia, regional identities, value-based attitudes, national consolidation.*

Галичина, як жоден інший регіон України, активно продукує (і репродукує) національну ідентичність. Серед найрізноманітніших ідентичностей, притаманних жителям України, – регіональних, гендерних, соціальних, конфесійних тощо – саме національна ідентичність є для галичан пріоритетною. І під цим оглядом вони не лише істотно відрізняються від жителів Центральної чи Південно-Східної України, а й, до певної міри, від найближчих західноукраїнських сусідів – із Волині, Буковини та Закарпаття. Історія Галичини, за влучним спостереженням Ларі Вулфа, – це «історія місця як ідеї, як культурного акумулятора значень» [1, с. 4].

Галичани, як зауважив львівський історик Ярослав Грицак, вважають свою національну ідентичність найважливішою і дивляться на світ через «національні окуляри» [2, с. 26]. В одному з інтерв'ю, коментуючи результати ґрунтовних соціологічних досліджень, проведених з українськими та зарубіжними колегами у 1994–2004 роках (і частково опублікованих у спеціальному числі «України модерної» – №12, 2007), він пояснив: «Ми створили таблиці, які показували, що люди в різних частинах України думають про себе. Мене вразило, що на Сході люди мислили переважно не в національних категоріях, а в суспільних: відмінностей статей, віку, професій і т.д., або в категоріях регіональних відмінностей. Я зрозумів, що для більшості мешканців декотрих регіонів національна ідентичність не найважливіша. Для нас, українців з Галичини, як і для поляків, таке явище малозрозуміле. Наш і ваш світ крутиться навколо національності, національної культури (...) Потім я побачив результати досліджень, що охоплювали Литву та Росію. Вони показали, що «польський» чи «галицький» спосіб мислення в категоріях національної ідентичності є не нормою на

теренах колишнього СРСР, а радше відхиленням від неї. Він домінує тільки в Литві та Західній Україні» [3].

Насправді теза про низьку актуальність національної ідентичності на теренах колишнього СРСР потребувала б певних уточнень, натомість з усіма іншими висновками професора Грицака важко не погодитися, – тим більше, що й найновіші соціологічні дослідження їх переконливо підтверджують [4, с. 23, 27]. Галичина залишається й досі єдиним регіоном України, де національна ідентичність є пріоритетною для абсолютної більшості респондентів і де чимало суспільних практик та ціннісних орієнтацій саме цією пріоритетністю визначається. Це, відповідно, впливає не тільки на бачення галичанами себе і своєї ролі у рамках Великої України, а й на сприйняття галичан та Галичини жителями інших регіонів.

Наше завдання, отже, – з'ясувати, якою мірою особливості національної та регіональної самоідентифікації галичан є сумісними з національною та регіональною самоідентифікацією жителів інших регіонів, якою мірою це стосується їхніх ціннісних орієнтацій і наскільки вони є сприятливими (чи, навпаки, несприятливими) загальному проекту консолідації громадянської нації та її ефектної модернізації. Для цього ми маємо намір, по-перше, дослідити феномен галицької ідентичності як специфічний соціально-історичний конструкт; по-друге – з'ясувати, які цінності ця ідентичність пріоритезує і яким чином ретранслює їх у відповідні культурні і політичні настанови та практики; по-третє – як ці настанови, практики та ідентичнісні особливості сприймаються й інтерпретуються за межами Галичини, насамперед на Великій Україні; і, по-четверте – як самі галичани сприймають і обговорюють свою специфіку в загальноукраїнському контексті та її (не завжди адекватне) бачення іншими. Насамперед ми спиратимемося на матеріали доступних соціологічних досліджень, а також на аналіз публічних дискурсів та, почасти, на наявні вже розвідки, що тою чи тою мірою торкаються нашої теми.

Конструювання галицької ідентичності

Українська ідентичність у Галичині, як і в Наддніпрянщині, формувалася протягом ХІХ ст. за типовою для всіх бездержавних народів моделлю, описаною Мирославом Грохом [5], – від суто

академічного зацікавлення жменьки місцевих інтелектуалів національною спадщиною (фаза А) до поширення національної самосвідомості через освіту й культуру (фаза Б) і, врешті, до масової політичної мобілізації під незалежницькими/автономістськими гаслами (фаза В). На Наддніпрянщині цей процес був загальмований на стадії Б репресивною політикою царського уряду і практично так і не сягнув фази В (що й зумовило, зокрема, поразку Української революції 1917–1920 років). Зауважимо, що й друга спроба завершити цей процес – у рамках більшовицької політики «українізації» – теж не увінчалася успіхом. На початку 1930-х майже всі її активні учасники були знищені, а єдиною офіційно дозволеною версією української ідентичності став локальний, «малоросійський» різновид ідентичності загальнорадянської.

Тим часом процес перетворення селян в українців (перифразуючи назву класичної праці Юджина Вебера [6]) виявився значно успішнішим у порівняно невеликій західній частині України, котрій пощастило після поділів Польщі наприкінці XVIII ст. потрапити під австрійське, а не російське урядування. Тут галицькі русини змогли сповна скористатися умовами порівняно ліберальної, конституційної й правової Габсбурзької монархії. До кінця XIX століття формування новочасної української нації з доволі розвиненими на той час інституціями громадянського суспільства було в Галичині в основному завершене, – дарма що розпочалося значно пізніше, ніж у Наддніпрянщині, великою мірою саме під наддніпрянським впливом. На відміну від хорватів, які, попри значну мовно-культурну спорідненість із сербами, все ж не стали творити з ними спільної нації, пріоретизуючи натомість свою конфесійну (і відтак, цивілізаційну) відмінність, галицькі русини зробили у другій половині XIX ст. ставку на загальноукраїнський проект, започаткований у Харкові та Києві, з істотно багатшими й краще на той час опрацьованими, ніж у Галичині, символічними ресурсами. Саме звідти, із Наддніпрянщини, вони запозичили (в основному) стандарт української літературної мови та історичний канон із почесним місцем у ньому для Київської Русі та доволі проблематичної для галичан-уніатів Козаччини. Конфронтація із поляками у міжвоєнний період лише поглибила ексклюзивний характер української

національної ідентичності в Галичині та її пов'язаність із виразними політичними й ідеологічними орієнтаціями [7, с. 483–487].

Українська ідентичність, яка сформувалась у регіоні, не відрізнялася сутнісно від ідентичностей усіх інших європейських народів, призвичаєних теж дивитися на світ крізь «національні окуляри». Але вона виразно контрастувала з тим типом ідентичності, що утвердився в Україні і, ширше, на теренах СРСР чи принаймні в усіх його трьох східнослов'янських республіках. Залишаючи поза рамками нашого обговорення досить складне питання про те, наскільки взагалі українську радянську ідентичність можна вважати національною і чи не правильніше її трактувати як усього лише місцевий різновид ідентичності загальнорадянської (котра, власне, й була чи принаймні мала стати ідентичністю справді національною), зазначимо лише, що ці два типи української ідентичності різнилися фундаментально за багатьма (якщо не за більшістю) параметрами. Саме ці принципові відмінності й створювали (і створюють досі) відчуття інакшості, ба аномальності Галичини, з погляду Києва, Харкова, Москви чи Мінська. У радянські часи ця інакшість окреслювалася як «націоналістичність», що, з погляду нормативного радянського «інтернаціоналізму», було безумовною аномалією; сьогодні ж вона дедалі частіше усвідомлюється як європейська «нормальність», що, своєю чергою, порушує питання про аномальність радянського й пострадянського «інтернаціоналізму» на Сході. (Деконструкцію цього феномену, зрештою, ще півстоліття тому зробив Іван Дзюба в класичній праці «Інтернаціоналізм чи русифікація?» [8]).

Більшість дослідників відчуває засадничу відмінність між двома основними типами української ідентичності, проте не може знайти для їхнього опису адекватних термінів. Головна складність полягає в тому, що стандартний таксономічний підхід – називати ту чи ту групу так, як вона себе називає сама, – у цьому випадку не спрацьовує, адже носії обох типів ідентичності називають себе однаково – українцями, хоча й наповнюють це поняття істотно іншими вагою та змістом. Пропозиція Юрія Гнаткевича називати одних «українцями», а других «українцями» [9] формально начебто слухна, проте не враховує іншувального ефекту, що його дає

українська транслітерація російського слова (так само, як і навпаки – російська транслітерація слів українських. А крім того таке йменування імпліцитно обмежує коло «українцев» виключно русофонами й водночас апіорі виключає усіх їх без винятку з-поміж «українців», – що суперечить як нормативним уявленням про політичну націю, так і реальній мовній практиці багатьох громадян.

Публіцисти доволі часто, ще від часів Євгена Маланюка [10], називають одну ідентичність «українською», другу – «малоросійською», і тим самим упривілейовують одну групу (котра себе саме так називає) і принижують другу (оскільки термін «малоросійський» набув в українському дискурсі поза історичним контекстом ознак пейоративності). Те саме робить і Тарас Кузьо, тільки він «українській» ідентичності протиставляє «неорадянську» [11, с. 30]. Не позбавлене пейоративності й запропоноване Сергієм Грабовським окреслення згаданих двох типів ідентичності як «аборигенної» та «креольської» [12]. Пейоративним, але в протилежний бік, є й протиставлення однієї ідентичності другій як «націоналістичної» та «антинаціоналістичної», як це робить Ендрю Вілсон [13, с. 149, 152, 191]. Занадто спрощеним видається окреслення однієї ідентичності як «етнічної», а другої як «громадянської» у публіцистиці Володимира Гриньова [14]. І тим більш безпідставним є їх протиставлення як «західноукраїнської» й «східноукраїнської», – адже таке протиставлення ігнорує, по-перше, те, що так звана «західноукраїнська» ідентичність є великою мірою східноукраїнським, харківсько-київським продуктом; а по-друге – що кожна з цих ідентичностей має лише певну перевагу у своєму регіоні, але аж ніяк не монополію.

Дещо точнішими є означення Володимира Кулика, Джона-Пола Химки та Стівена Шульмана. В. Кулик називає одну українську ідентичність «примордіальною», другу – «інституційною» [15, с. 11]; Дж.-П. Химка, відповідно, – «центрально-європейською» та «пострадянською» [7, с. 483–484]; С. Шульман – «етнонаціональною» та «східнослов'янською» [16, с. 68–70]. Кожен із цих термінів вказує на певний аспект явища – історико-генеалогічний, ціннісно-дискурсивний, політико-ідеологічний тощо. Проте жоден не дає точного визначення і не вичерпує розмаїття прикмет у носіїв різних типів ідентичності. Адже й справді, визнаючи той тип української іден-

тичності, який утвердився в Галичині, у певному сенсі «націоналістичним», мусимо визнати водночас наявність у ньому досить значного й поширеного ліберального компонента; визнаючи його «примордіальним» та «етнонаціональним», мусимо пам'ятати, що він часто буває також громадянським та інклюзивним; визнаючи його типологічно «центрально-європейським», не сміємо редукувати його тільки до Галичини, ігноруючи досить тривале й дедалі ширше побутування цього різновиду української ідентичності також на Сході.

Йдеться, як слушно зазначає Джон-Пол Химка, всього лише про ідеальні типи національної ідентичності, своєрідні абстракції, яких, практично, не побачиш у «чистому вигляді» у реальному, набагато складнішому й різноманітнішому житті [7, с. 483]. А все ж саме завдяки такому таксономічному спрощенню ми маємо змогу не лише чіткіше простежити історію формування цих двох «дискурсивних проєктів», а й відзначити ті їхні особливості, які роблять їх навзаєм суперечливими та важкосумісними. Стівен Шульман окреслив п'ять ключових параметрів, за якими два варіанти української ідентичності («ідентичнісні комплекси», в його термінах) принципово відрізняються одне від одного [16, с. 68].

По-перше, це основні риси/чинники, що єднають спільноту. В одному випадку це – українська етнічність, мова й культура (те, що Володимир Кулик називає «примордіальністю»), у другому – східнослов'янська культурна спадщина (те, що багато хто отожднює з проросійськістю чи неорадянськістю).

По-друге, це основні риси, які уподібнюють цю спільноту до інших спільнот чи, навпаки, відрізняють. Для однієї з них українська й російська історія та культура – засадничо різні, а українська та європейська культура – споріднені; для другої – навпаки.

По-третє, це уявлення про сумісність чи несумісність української та російської лояльностей/ідентичностей. В одному випадку наголошується конкурентність, у другому – взаємодоповнювальність. (Джон-Пол Химка називає це, відповідно, ексклюзивністю та інклюзивністю).

По-четверте, це внутрішньополітичні пріоритети. Одна група наполягає на преференціях для української мови, культури, історії, символів; друга обстоює їхнє формально «рівне» трактування з

російськими (що, як ми розуміємо, апріорі дає перевагу сильнішому гравцеві завдяки значно кращим стартовим умовам).

І, по-п'яте – це пріоритети зовнішньополітичні: західна, проєвропейська орієнтація однієї спільноти versus східна, проросійська та панслов'янська орієнтація другої.

Особливості регіональної самоідентифікації: мовно-культурні пріоритети

Висновки Стівена Шульмана базувалися на соціологічних дослідженнях 2001 року, проте й сьогоднішні дані великою мірою підтверджують ту саму картину, причому «етнокультурний» (чи «центрально-європейський») тип української ідентичності й далі переважає саме на Заході, а «східнослов'янський» («пострадянський») домінує на Півдні та Сході.

Так, на Заході значно більше респондентів (37% у Львівській області, 36% в Іванно-Франківській), ніж в інших регіонах України (10–17%), підтримує мовно-культурне визначення української нації – як «громадян України (незалежно від етнічної належності), які спілкуються українською мовою, дотримуються українських національних традицій, виховують на них своїх дітей». І дещо менше, ніж у інших регіонах (50% versus 52–60%), трактують українську націю інклюзивно – як «усіх громадян України, незалежно від їх етнічної належності, мови, якою вони спілкуються, національних традицій, яких вони дотримуються і на яких виховують дітей». Слід, однак, пам'ятати, що й на Заході громадянське розуміння нації переважає над мовно-культурним (це стосується навіть Львівської області, де цей показник найнижчий – 44%); і тим більше переважає воно над радикально ексклюзивним розумінням нації у суто етнічних категоріях (як «громадян України, що є етнічними українцями за походженням» та як «усіх етнічних українців за походженням, незалежно від місця їхнього проживання та громадянства»). На Заході до цього схиляється лише 16% – тобто менше, ніж у будь-якому іншому регіоні (17–24%) [4, с. 39].

Не менш важливою є й динаміка самоідентифікаційних процесів. Якщо зіставити сьогоднішні дані з даними 2006 року (опитування проводилося тим самим Центром Разумкова за подібною анкетой),

то легко помітити, що в усіх без винятку регіонах помітно зросло громадянське розуміння української нації (від 34 до 50% на Заході, і від 43 до 56% по Україні загалом) і водночас різко зменшилося розуміння ексклюзивно етнічне (від 30 до 16% на Заході і від 34 до 19% загалом по Україні). При цьому мовно-культурне розуміння суттєво не змінилося: у 2006 році його поділяли 15% опитаних, у 2016 – 17%. Двовідсотковий приріст зумовлений, імовірно, тим, що частина прихильників суто етнічного розуміння української нації перейшла на цю, менш ексклюзивну (бо ж відкриту потенційно для всіх), позицію [17, с. 13].

Дещо складніше оцінити прихильність жителів різних регіонів до так званої східнослов'янської культурної спадщини. Центр Разумкова в своїх анкетах запитував респондентів про їхню суб'єктивну належність до певної культурної традиції, проте «східнослов'янської» опції серед пропонованих відповідей не було. Респондентам доводилося вибирати між традицією українською, європейською, російською та радянською. Природно, що в умовах війни з Росією 70% задекларували свою прихильність до традиції української (у 2006 році таких було лише 56%), натомість до традицій радянської і російської – відповідно, лише 10% і 3% (у 2006-му – 16% і 11%) [4, с. 36].

Показовішим під цим оглядом є інше опитування, – проведене в першій половині 2015 року фондом «Демократичні ініціативи» в усіх регіонах України [18]. Там теж не було «східнослов'янської» опції, проте була її менш ідеологізована версія – «слов'янська», і була ідеологічно жорсткіша версія – «русский мир». Передбачувано, до культури «русского мира» себе зарахували лише жителі Донбасу (19%) та, меншою мірою, Півдня і Сходу (5%). Тим часом до «слов'янської» культури зголосилося аж 18% галичан – реагуючи, вірогідно, на об'єктивне значення цього поняття, а не на його історичні російсько-імперські конотації. Загалом, за культурними самоідентифікаціями галичани виявили істотну відмінність від жителів Півдня і Сходу і кардинальну – від жителів Донбасу, натомість їхні відмінності від жителів інших регіонів, зокрема Центральної України, видаються досить помірними (Табл. 1).

Таблиця 1.

**Відповіді жителів різних регіонів на запитання
«До якої культури ви належите?»**

До якої культури ви належите?	Галичина	Волинь	Півд. Захід	Поділля	Полісся	Центр	Слобожанщина	Придніпров'я	Причорномор'я	Донбас	Київ	Україна
Слов'янської	18,5	22,0	38,2	22,7	18,1	18,5	29,7	32,3	31,2	41,9	26,8	27,2
Виключно укр.	45,5	40,3	16,2	44,1	27,9	32,8	13,1	16,8	14,3	1,5	12,3	24,1
Європейської	29,7	21,5	20,7	13,6	24,0	23,5	9,8	15,5	14,6	11,8	35,1	20,0
Радянської	3,5	8,5	5,0	11,6	8,6	6,5	25,7	16,8	16,6	20,1	4,0	11,5
Світової	1,5	3,3	10,2	3,3	5,6	5,2	6,8	5,3	2,5	2,5	7,3	4,9
«Русск. мира»	0,3	0,7	0,2	2,0	3,2	0,0	5,3	4,8	5,3	18,8	0,3	3,7
Азіатської	0,0	0,0	0,0	0,8	1,5	0,5	0,3	0,3	0,5	0,0	0,5	0,4
Важко сказати	1,0	3,7	9,5	2,0	11,0	13,0	9,3	8,3	15,1	3,5	13,8	8,2

Джерело: Національний діалог. Експертні документи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ndialog.org.ua/ekspertnye-dokumenty/1>

Наше припущення щодо різного розуміння «слов'янськості» галичанами та жителями Великої України можна перевірити відповідями на деякі інші запитання з тієї ж таки анкети. Насамперед це стосується запитань «Наскільки вам близькі російська (та, відповідно, білоруська і польська) мова й культура?». Категорія «близькості» є тут досить двозначною. Вона може означати справді реальну обізнаність з цією мовою і культурою та практичну зацікавленість ними чи навіть прихильність і прив'язаність до них; а може бути всього лише ідеологічною декларацією, виявом символічної належності до певної цивілізаційної матриці, міфоло-

гізованої у російсько-імперському, а згодом і в радянському та пострадянському дискурсах.

З емпіричного досвіду знаємо, що обізнаність галичан із російською мовою і культурою є значно більшою, ніж із польською, а тим паче – з майже незною й неprisутньою в Україні білоруською. Тому задекларована ними порівняно низька «близькість» російської мови й культури (19%) і відносно висока близькість польської (25%) та білоруської (22%) виражає насамперед близькість символічну, а не реальну, відбиває емоції, а не практику. Відповідно, й «слов'янськість» у цьому символічному просторі асоціюється більше з поляками – білорусами та іншими слов'янами, ніж із росіянами [18].

Символічний підхід переважає так само і в інших регіонах, – що добре видно, знову ж таки, з явно завищеної «близькості» білоруської мови й культури в деклараціях респондентів, тільки тепер уже не щодо російської мови й культури, а щодо польської. Найпоказовіший під цим оглядом – приклад Донбасу, де аж 42% опитаних заявили, що білоруська мова й культура є для них близькою (32,6%) або й дуже близькою (9%). Водночас лише 5,3% визнали тут близькою для себе польську мову й культуру (і нуль відсотків – «дуже близькою»). Зрозуміло, що ці відповіді жодною мірою не відбивають реальної обізнаності респондентів з білоруською мовою й культурою, яку вони навряд чи знають краще, ніж польську. Зате вони сповна відбивають уявлення про триєдину православно-східнослов'янську спільноту («майже один народ») і примордіальну належність до неї більшості українців [18].

Переважання «центральноєвропейського» типу української ідентичності в Галичині простежується й за другим Шульмановим критерієм: лише 3% опитаних вважають тут російську культуру для себе «дуже близькою» (на Донбасі, для порівняння, – 60%; по Україні – 26%). І, навпаки, про свою належність до європейської культури в Галичині заявило 30% опитаних і ще 46% – «виключно до української»; тимчасом як на Донбасі – до європейської – 12%, виключно до української – 1,5%; загалом по Україні – 20% та 24% [18].

Третя істотна прикмета, яка відрізняє «центральноєвропейський» тип української ідентичності від «східнослов'янського», стосується уявлень про сумісність чи несумісність української та російської ідентичностей і, відповідно, лояльностей. Оцінити ці уявлення ми можемо лише опосередковано, за двома масивами

відповідей. По-перше, за оцінкою гаданої «близькості» українців до росіян. І, по-друге, за визнанням Російської держави «близькою» для себе чи, навпаки, «далекою». (На жаль, ніхто поки що в Україні не спробував перевірити відповідним соціологічним опитуванням улюблену путінську тезу про те, що українці і росіяни – це «майже один народ». А тим часом саме за відповідями на це нескладне запитання було б чи не найлегше визначити міру поширення двох типів української ідентичності – центральноєвропейської та східнослов'янської – в різних регіонах України).

У першому випадку «близькість» оцінювалася респондентами за п'ятибальною шкалою щодо відповіді на запитання «Наскільки близькі або різні культури, традиції і погляди таких груп?» (згадка про «погляди» заслуговує тут на особливу увагу, оскільки виводить питання за суто етнографічні рамки і надає йому певного політико-ідеологічного забарвлення). Отже, жителі Західної України (окремі результати для Галичини нам здебільшого недоступні, але можемо припустити, що вони подібні або й радикальніші) оцінили означену «близькість» у 2,7 бала, тим часом як жителі Півдня і Сходу оцінили її значно вище – в 4,1–4,2 бала, жителі Центру – в 3,1 [4, с. 37]. Що ж до ставлення до Російської держави, то суть декларованої «близькості» в цьому запитанні не пояснювалася. Але оскільки «близькість» російської мови й культури з'ясовувалася поруч окремим запитанням, то можемо припустити, що запитання про близькість респондентів Російської держави якщо й не зводиться виключно до політико-інституційного значення, то все ж явно виходить за культурно-етнографічні межі. Отже, в Галичині таку близькість визнало 15%, зокрема, 3% заявили, що Російська держава їм «дуже близька». На Донбасі, тим часом, Російську державу визнали «близькою» 95% опитаних, у тому числі 53% – «дуже близькою». (Загалом по Україні цей показник «близькості» становить 54%, в тому числі для 20% Російська держава є «дуже близькою») [18].

Четвертий критерій, за Шульманом, стосується сприйняття громадянами національних символів, до яких він зараховує не лише герб, прапор чи гімн (ставлення до яких є приблизно однаково позитивним по всій Україні) і не лише державні інституції (ставлення до яких є скрізь приблизно однаково негативним), а й знакові явища та постаті культури й історії. До важливих національних символів

він зараховує також українську мову, причому саме ставлення до неї є важливішим маркером ідентичності, ніж формальне знання (якого деколи може й не бути) чи практичне використання.

Під цим оглядом Галичина, знову ж таки, істотно відрізняється від інших регіонів. Українською мовою у сім'ї тут спілкується 93% опитаних, ще 7% – обома мовами, і нуль відсотків – виключно російською. На Донбасі ситуація протилежна: виключно українською у сім'ї тут спілкується 0,3%, виключно російською – 61%. (У Києві виключно українською у сім'ї спілкується дещо більше – 18%, загалом по Україні – 32%; проте обидва ці показники ближчі все ж до донбаського, ніж до галицького) [18].

Практичне використання мови не тотожне, однак, її символічному значенню [19, с. 20]. З одного боку, багато хто розмовляє тою чи тою мовою, не надаючи їй жодної символічної ваги, просто тому лише, що всі довкола – в цьому селі чи містечку – нею розмовляють. І навпаки, багато хто вважає мову символічною цінністю, але практично нею не користується, тому що довкола – в Донецьку, Харкові чи Торонто – немає просто такої можливості. Мовна практика в обох випадках лише відбиває певні життєві обставини, але мало що каже про символічну вагу (цінність) тої чи тої мови для мовця. Як свідчать соціологічні опитування, та сама кількість респондентів спілкується українською вдома і поза домом – лише в Західній Україні. В усіх інших регіонах українською поза домом спілкується на 10–15% менше, ніж удома, – що вочевидь вказує на певну несприятливість (уявну чи гадану репресивність) зовнішнього середовища щодо україномовного спілкування [4, с. 33].

Оцінити символічну, тобто ціннісну вагу мови за наявними соціологічними даними ми можемо непрямим чином – із відповідей на запитання «Що для Вас значить українська мова?» (передбачено кілька відповідей) та, до певної міри, «Чи має за російською мовою бути закріплений статус другої державної в Конституції України?» (тому що таке закріплення у специфічних українських умовах означає фактично елімінацію української – як це вже відбулося в подібних умовах із білоруською в Білорусі). Отже, на перше запитання 35% галичан відповіли, що це «рідна мова значної частини громадян України, наряду з іншими мовами», – цілком слушно з позитивістського погляду. Та оскільки відповідей могло бути кілька, то ціка-

вішою видається друга опція, котра сигналізує певну символічну настанову: «Єдина державна мова України», – її обрало 79% респондентів. І саме цією, символічною, настановою відповіді донбасців кардинально відрізняються від відповідей галичан: тут лише 9% ствердили, що це «єдина державна мова України», натомість для 76% – це просто «рідна мова значної частини громадян України». (Загалом по Україні символістська настанова дещо поступається позитивістській – 44% versus 57%) [18].

Облудне гасло «двох державних мов» (облудне саме з символістського погляду, не з позитивістського) в Галичині підтримує лише піввідсотка опитаних, на Донбасі – 74%. Загалом по Україні цю пропозицію підтримує 33%, не підтримує 56%. (За даними Центру Разумкова [4, с. 35] державну двомовність підтримує лише 17%, але це тільки тому, що їхня анкета містить ще й проміжну опцію російської мови як регіональної – вона має 24% прихильників. Тимчасом українську мову як єдину державну, за їхніми даними, підтримує 56% – тобто така сама приблизно кількість респондентів, яка в опитуванні «Демократичних ініціатив» виступає проти конституційної двомовності). Цікаво, що ця цифра є досить близькою до кількості громадян, які декларують українську мову рідною (60%), а проте значно вищою, ніж кількість тих, хто розмовляє виключно українською вдома (45%) чи поза домом (40%) [4, с. 33–34]. Тобто декларування української мови «рідною» теж є насамперед визнанням її символічної цінності і меншою мірою – її практично-інструментального значення [20, с. 170].

Особливості регіональної самоідентифікації: альтернативна історія

І все ж, якщо специфічні мовні настанови жителів Галичини можна великою мірою пояснити специфічною демографічною ситуацією (чисельність етнічних росіян, що з'явилися в регіоні фактично лише в 1939–1944 роках, становить сьогодні у Львівській області 7%, в Івано-Франківській – 2% й у Тернопільській – 1% населення), то оцінка ними національних героїв та історичних подій має куди принциповіше світоглядне підґрунтя. Ця оцінка виразно націоцентрична, тобто весь історичний наратив визначається насамперед національно-визвольною телеологією і, відповідно, весь пантеон

національних героїв саме її відбиває. Нація, її свобода і незалежність є в цьому наративі головною цінністю. Галицька ідентичність під цим оглядом є справді типowo «центральноєвропейською», адже ідентичності практично всіх центральноєвропейських народів засновані на подібних наративах і ціннісних ієрархіях. У цьому ж сенсі вона істотно відрізняється від ідентичності «східнослов'янської», яка в багатьох питаннях виявляється внутрішньо суперечливою та амбівалентною.

Найбільші розбіжності між галичанами та «східними» українцями стосуються їхніх поглядів на ОУН, УПА і Степана Бандеру. В обох випадках і гіперпозитивне, і гіпернегативне ставлення до цих організацій та їхнього очільника стосується не так конкретних, позитивних чи негативних дій, як абстрактного уявлення про те, що вони символізують. В одному випадку – боротьбу з чужоземними окупантами за національну свободу і незалежність; у другому – зраду примордіального східнослов'янського братерства і злочинну колаборацію з його ворогами. В обох випадках респонденти люблять чи ненавидять ОУН, УПА і Бандеру не за те, чим вони є насправді, а за те, що вони символічно уособлюють.

У Галичині заснування Організації українських націоналістів (ОУН) позитивно оцінює 89%, негативно – 2%; утворення Української Повстанської Армії (УПА): позитивно – 92%, негативно – 1%; Степан Бандера із рейтингом 47% опиняється на першому місці у переліку історичних діячів України, що їх галичани оцінюють найбільш позитивно. На Донбасі бачимо діаметрально протилежну картину: до заснування ОУН негативно ставиться 68% (позитивно – 6%), до УПА – 70% (позитивно – 8%), а Бандера із рейтингом 45% впевнено посідає перше місце у переліку історичних діячів, оцінюваних найбільш негативно. Якщо ж ідеться про Україну загалом, то вона у своїх настановах перебуває десь посередині між Галичиною й Донбасом: ОУН позитивно оцінює 40%, негативно – 28%; УПА, відповідно, – 43% і 28%; позитивний рейтинг Бандери – 13% (п'яте місце у списку національних героїв), негативний рейтинг – 17% (теж п'яте місце – у списку антигероїв) [18]. Російська агресія зумовила певний зсув громадської думки в проукраїнський/антиросійський бік [21], проте ще більшою мірою цей зсув зумовлений суто демографічними чинниками – втратою приблизно десяти відсотків

населення, переважно радянськo-фiльського, в окупованій частині Донбасу та в Криму.

Ставлення до Росії й основоположного для «східнослов'янської» ідентичності міфу про одвічну й довічну, примордіальну російсько-українську дружбу («майже один народ») є тим лакмусовим папірцем, який дає змогу визначити не лише тип української національної ідентичності, а й міру його поширення та закорінення в тому чи іншому регіоні. Показовим під цим оглядом є ставлення не лише до такої контроверсійної постаті, як Степан Бандера, та пов'язаних із його ім'ям організацій, а й до подій глибокої давнини, котрі не повинні, здавалось би, містити жодної контроверсії. Тим часом лише 23% галичан вважає, що Київська Русь – це «державне утворення, що складалося з трьох братніх народів: росіян, українців, білорусів», тимчасом як 66% вважає його державою українців (чи українців і білорусів). На Донбасі, навпаки, 57% вважає Київську Русь державою «трьох братніх народів» і ще 21% поділяє вкрай радикальні (й цілковито абсурдні) погляди російських націоналістів: Київська Русь – це «державне утворення росіян, що згодом перемістилися до Московського князівства; українці не брали участі у цьому утворенні та з'явилися згодом». (В Україні загалом переважає «братерсько-слов'янське» бачення Київської Русі, пропаговане академіком П. Толочком, – його дотримується 43% опитаних, тимчасом як україноцентричне бачення притаманне 36%) [18].

Дуже цікавим є ставлення галичан до Берестейської церковної унії 1596 року, тобто заснування греко-католицької церкви. Позитивно цю подію оцінює 68% опитаних, негативно – 0,7%, байдуже – 11,5%, нічого про це не знає 20%. Високий рівень позитивних оцінок не є дивним для регіону, де 67% опитаних зараховують себе до вірних греко-католицької церкви. Дивним, натомість, є відсутність негативних оцінок – при тому, що 30% опитаних зараховує себе до православних церков (зокрема, 28% – до Київського патріархату) [18]. Для того, щоб православний оцінив позитивно фактичний (і вкрай драматичний на ті часи) розкол у своїй церкві, він мусить мислити насамперед у національних/націоцентричних категоріях, а не конфесійних. Тому що лише з точки зору українського націотворення, причому не історичної точки зору, а саме сьогоденної, той розкол

мав справді позитивне значення. Але це погляд не християнський, а суто національний.

Саме з національного погляду для галичан цілком очевидними є негативні наслідки Переяславської ради (65% versus 12%), перемоги Петра I над шведами та військами Мазепи (41% versus 16%) та проголошення Російської імперії (53% versus 6%). На Донбасі так само очевидними є наслідки цих подій, тільки з цілком протилежною, позитивною оцінкою. Тобто тут теж домінує національний погляд, тільки відбиває він цілком інший тип ідентичності та інший різновид націоналізму. Що ж до України в цілому, між галицьким та донецьким полюсом, то тут, схоже, змагаються два різні погляди, дві ідентичності і два націоналізми. Переяславську раду тут позитивно оцінює 32%, негативно – 26%; перемогу Петра I, відповідно, – 39% і 17%; проголошення Російської імперії – 26% і 24%) [18].

Для галичан, зрозуміло, УНР не є настільки близькою як ЗУНР (особливо враховуючи, що Петлюра фактично здав Західну Україну Пілсудському), а все ж її проголошення позитивно оцінює 46%, негативно – 19%, решта не має чіткої думки. Натомість проголошення УРСР позитивно оцінює лише 18%, негативно 55%. На Донбасі тим часом ставлення до обох цих утворень однаково позитивне: 60% versus 4% – до УНР, і 66% versus 1,5% – до УРСР. По Україні ставлення загалом подібне: до УНР – 49% versus 14%, до УРСР – 45% versus 21% [18]. Багато кому таке ставлення може видатися виявом шизофренії чи принаймні інфантильності. Адже різниця між історичними УНР та УРСР приблизно така сама, як і між сьогодишньою Україною та «ЛНР-ДНР». Витлумачити цю амбівалентність з погляду ексклюзивної «центральноєвропейської» ідентичності неможливо. А проте вона легко витлумачується з погляду інклюзивної «східнослов'янської» ідентичності та пов'язаних із нею ціннісних орієнтацій. Адже саме вони чверть століття тому визначали характер незалежної української держави і великою мірою зумовлюють його й досі – як своєрідний симбіоз УНР та УРСР.

Зовнішньополітичні орієнтації

Амбівалентність превалює так само і в зовнішньополітичних орієнтаціях українців, хоча й зменшилася дещо під впливом війни та пов'язаних із нею психологічних і демографічних змін. Тут так

само спостерігаємо істотну відмінність між галичанами та жителями більшості регіонів. Причому стосується вона, як і у випадку орієнтацій внутрішньополітичних, не так їхнього загального напрямку, як їхньої загальної чіткості та послідовності, тобто внутрішньої (не)суперечливості.

Так, наприклад, для галичан їхня прозахідна, проєвропейська орієнтація завжди була апріорі несумісною з орієнтацією східною, проросійською. Сьогодні вступ до ЄС тут підтримує 84% опитаних, натомість вступ до Митного союзу – лише 1% і неприєднання ні до кого – 6% [18]. Проте й у жовтні 2013 року, тобто ще до Євромайдану та російської інтервенції, прозахідні настанови тут були подібними: інтеграцію до ЄС підтримувало 84% західних українців (включно з галичанами), не підтримувало 10% [22, с. 7]. Тим часом настанови по Україні в цілому – набагато амбівалентніші. Сьогодні вступ до ЄС тут підтримує 50%, вступ до Митного союзу – 12%, неприєднання ні до кого – 21% [18]. У жовтні 2013 р., перед Євромайданом, співвідношення прихильників і противників ЄС було приблизно таким самим – 53% versus 35% [22, с. 6].

Те саме можна сказати й про однозначно позитивне ставлення галичан до НАТО – на відміну від вкрай амбівалентного ставлення до цієї організації більшості незахідних українців. Вступ до НАТО в Галичині сьогодні підтримує 78% опитаних, не підтримує – 8% [18]. Перед Євромайданом і російською інтервенцією (березень 2013) цифри були помірнішими – 52% проти 23% [22, дані з неопублікованого архіву]. Тим часом по Україні прихильність до НАТО завжди була на рівні кільканадцяти відсотків (20% проти 65% у жовтні 2013) [22, с. 25] і лише тепер, в умовах війни з Росією, сягнула скромних 39% проти 32% [23, с. 8].

Та найхарактерніший, здається, приклад української амбівалентності – одночасна підтримка державної незалежності і жалкування за розпадом СРСР. А також – геть курйозне декларування більшістю українців упродовж 1990–2000 років бажання об'єднатися в одну державу з Росією та Білоруссю (найвища підтримка для цієї ідеї була зафіксована 2009 року, наприкінці президентства Віктора Ющенка: за об'єднання – 67%, проти – 24%) [24, с. 8]. В усі ці роки понад половина громадян України висловлювалася, з одного

боку, на підтримку державної незалежності [25], а з іншого – жалкувала за Радянським Союзом. Кількість тих, хто жалкує і хто не жалкує за СРСР, зрівнялася допіру у 2013-му, на 22-му році незалежності. Сьогодні це співвідношення по Україні становить помірних 49% проти 33% (у Західній Україні – 84% проти 8%) [26, с. 5].

Російська агресія, отже, суттєво не вплинула ані на виразно прозахідні та антирадянські (а сьогодні й антиросійські) орієнтації галичан, ані на помірно амбівалентні погляди «незахідних» українців. Війна справді помітно зменшила серед них прихильність до Митного союзу з Росією та Білоруссю, проте на практиці це означає радше усвідомлення нереальності такого проекту за цих умов та його тимчасове «заморожування», ніж принципову відмову від «східнослов'янської» ідентичнісної матриці та відповідних ціннісних настанов й ідеологем. Це підтверджує, зокрема, й безрезневе 2015 року опитування КМІСу, в якому питання про східну/західну орієнтацію формулювалося в абстрактнішій формі – як гіпотетичне побажання, а не як спонука до конкретного інституційного вибору: «З ким Україні слід підтримувати тісніші взаємини?» 47% відповіли, що з Євросоюзом, 13% – з Росією, а 34% висловилися за «однаково тісні» взаємини з обома партнерами [27, с. 6].

В умовах неоголошеної російсько-української війни бажання підтримувати «однаково тісні» взаємини і з країною-агресором, і з країнами-союзницями є відбиттям того самого психологічного комплексу, що й бажання «не приєднуватися ні до кого» чи не менш популярна в усіх опитуваннях позиція «не могу визначитись». В обох випадках маємо компромісну реакцію на об'єктивну неможливість в умовах війни інтегруватись у східному напрямі і водночас – суб'єктивну нездатність прийняти інтеграцію західну, несумісну з самою суттю «східнослов'янської» ідентичності, її підставових міфологем та ціннісних орієнтацій.

Для галичан і, взагалі, для носіїв «центральноєвропейської» ідентичності ця нездатність багатьох українців виокремитися з білорусько-російської матриці видається незабгненною і неймовірною. Але так само неймовірним і неможливим для носіїв «східнослов'янської» ідентичності є погляд на росіян як на агресора та смертельного ворога. Те, що для західних українців є цілком очевидним: що конфлікт на Сході – це «загарбницька війна Росії

проти України» (75% згодні з цією думкою), для жителів Сходу це насамперед «громадянський конфлікт між проукраїнськи і проросійськи налаштованими жителями України» (20%) або ж і зовсім параноїдальна «боротьба між Росією і США за сфери впливу, що ведеться на території України» (30%). (Ще 18% не змогли відповісти, хоча в умовах зовнішньої агресії така позиція є всього лише ухилянням від неприємної правди, руйнівної для самих підвалин «східнослов'янської» ідентичності, у якій міфологізованій Росії відведено роль головного «Свого»). Відповідно й відповідальність за російсько-український конфлікт лише третина жителів Сходу готова покласти передусім на Росію, тимчасом як 17% вважають винною передусім Україну і ще 36% – «обидві країни однаковою мірою» [4, с. 50–51]. На Заході вважають винною передусім Росію (68%), хоча й на обидві країни покладає вину досить велика кількість опитаних (22%), – що потребувало б докладнішого вивчення мотивацій, зокрема, щодо Галичини.

Наведені дані показують, що й після Євромайдану та російської агресії у Криму й на Донбасі погляди більшості галичан і більшості незахідних українців на принципові внутрішньо- й зовнішньополітичні питання залишаються досить різними. При цьому найбільша відмінність помітна саме у тих питаннях, які пов'язані з певним типом національної ідентичності – «центрально-європейським», що домінує в Галичині й переважає на Заході України, та «східнослов'янським», що переважає у Центрі і домінує на Півдні та Сході. Ця відмінність, однак, полягає не в кардинально інших поглядах, а насамперед у кардинально іншому рівні амбівалентності – мінімальному в Галичині і дедалі вищому у міру просування від Центру на Південь і Схід, аж до Донбасу, де погляди стають справді кардинально протилежними. Це підтверджує гіпотезу С. Шульмана та інших дослідників про наявність в Україні двох різних типів української національної ідентичності, але не дає підстав вважати їх двома різними і окремими національними ідентичностями, оскільки в обох випадках український патріотизм, українська нація та держава залишаються підставовими цінностями для абсолютної більшості респондентів у всіх регіонах та мовно-етнічних групах [28, с. 7–8, 11, 13, 17].

Ціннісні настанови та політичний вибір

«Національний», тобто націоцентричний погляд на світ, притаманний більшості галичан і характерний загалом для більшості європейських народів, зумовлює не лише їхні внутрішньо- й зовнішньополітичні орієнтації, роблячи їх набагато чіткішими й однозначнішими, ніж у більшості жителів незахідних областей, він впливає також непрямим чином на цілу низку ціннісних настанов, які не стосуються ані геополітики, ані мовно-культурних чи етносимволічних преференцій. Ідеться насамперед про такі категорії, як політичний та економічний лібералізм, демократія, підставові права й свободи, законслухняність, моральні принципи – як у сенсі нормативних уявлень, так і готовості їх дотримуватись і обстоювати, тощо.

Річ у тім, що національна ідентичність, за самим своїм визначенням, передбачає самоотождження особи зі «своюю» спільнотою, її символами, цінностями, історією, територією, культурою, державними та правовими інституціями, політичними та економічними інтересами [29, с. 18–27]. А отже, й передбачає певне уявлення про ідеальний/ідеалізований образ тієї спільноти та, відповідно, про нормативні цінності, які кожна особа визнає за «своїй» й намагається тою чи тою мірою засвоїти в процесі самоідентифікації.

У випадку України сам процес формування «центральноевропейського» типу національної ідентичності передбачав радикальну емансипацію від Росії та уявне отожднення себе з альтернативним культурно-цивілізаційним центром – «Європою» чи, послуговуючись розширеною метафорою, «Заходом». Своєю чергою, це означало також отожднення з певною системою цінностей, – зокрема (чи навіть насамперед) тих, котрі начебто притаманні Заходу і не притаманні Росії [16, с. 69, 82]. У радянські часи ця стратегія символічного і дискурсивного самоотожднення характерна для всіх народів Центрально-Східної Європи, що опинилися під російською/радянською окупацією, включно з прибалтами та західними українцями. (Див. своєрідний маніфест цієї позиції – гучну статтю Мілана Кундери «Трагедія Центральної Європи», опубліковану 1975 року на Заході й перекладену відразу ж багатьма мовами) [30].

В Україні поза Галичиною ця стратегія не набула значного поширення – не лише через жорстку репресивність царського та,

особливо, більшовицького режимів, а й через утвердження тут протягом двох століть цілком іншого типу української ідентичності, означеного вище як «східнослов'янський». Цей тип ідентичності передбачав самоотожднення не лише з Україною, а й із ширшим православно-східнослов'янським, а згодом з радянським світом, тобто був справді інклюзивним і неконфронтаційним щодо супранаціональної імперської ідентичності. Така самоідентифікація, зрозуміло, полегшує сприйняття імперських цінностей як своїх і суттєво ускладнює сприйняття західних, особливо тих, які імперія проголошує чужими або й ворожими [16, с. 69–70, 83].

Можемо припустити, отже, що галичани з їхньою переважно «центральноєвропейською» ідентичністю виявляють більшу прихильність до нормативних цінностей сучасного Заходу, ніж жителі тих регіонів, де переважає українська ідентичність «східнослов'янського» типу. Водночас мусимо пам'ятати, що самоідентифікація з Заходом мала в українських умовах великою мірою вимушений характер, оскільки зумовлювалася імперським тиском та загрозою асиміляції. Вона часто залишалася суто декларативною – таким собі показовим політико-ідеологічним жестом, не підкріпленим ані глибшим засвоєнням західних ліберально-демократичних норм та правових засад, ані, тим більше, їхнім послідовним утіленням.

Тому в питаннях, які не стосуються безпосередньо «національного» погляду на світ (питань мови, культури, історії, геополітичних орієнтацій), відмінність між галичанами й жителями інших, незахідних регіонів не повинна бути аж надто великою. По-перше, тому що в обох випадках маємо справу з подібною східноєвропейською політичною і правовою культурою, яка істотно відрізняється від західної [31]. А по-друге, тому що й Галичина зазнала у повоєнні роки значної советизації, не кажучи вже про спільний розвиток з усіма областями в олігархічній, неправовій, корумпованій державі протягом останніх десятиріч.

Соціологічні опитування загалом підтверджують ці припущення. Так, наприклад, прихильність до демократії у Західній Україні (56%) дещо вища, ніж по Україні загалом (51%), натомість прихильність до авторитаризму абсолютно та сама – 18%. Це впливає з відповідей на запитання, чи «демократія є найбільш бажаним типом держав-

ного устрою для України», а чи «за певних обставин авторитарний режим кращим». Опитування проводилося у грудні 2015, тобто у стані неоголошеної війни з Росією, котра, ймовірно, дещо підвищила популярність авторитарної опції (оскільки у стані війни обмеження певних демократичних свобод видається загалом виправданим). А проте й перед війною ставлення українців до демократії та авторитаризму було подібним: у квітні 2012, за даними того ж таки Центру Разумкова, демократичну опцію підтримували тих самих 51% опитаних, авторитарну – 20% [4, с. 31].

Інша полстерська фірма – соціологічна група «Рейтинг» – сформулювала у травні 2013 своє запитання дещо інакше: «Як ви вважаєте, Україні скоріше не вистачає демократії чи «сильної руки»?». Лише 26% по Україні відповіли, що не вистачає демократії, натомість 59% висловилися на користь «сильної руки». У Західній Україні прихильників демократії виявилось дещо більше – 34%, а проте й тут прихильники «сильної руки» (51%) переважили [32, с. 7]. Нагадаємо, що опитування проводилося в момент чи не найбільшої узурпації влади режимом Віктора Януковича. Схоже, що більшість українців, включно з західними, приймає демократію на нормативному рівні, проте не вірить у її дієвість в українських умовах і тому підтримує «сильну руку» як ілюзорну панацею від дисфункціональної «української» демократії, що деградує в хаос і беззаконня.

Натомість підтримка свободи слова проти цензури є серед західних українців значно вищою (64% versus 13%), ніж по Україні в цілому (42% versus 26%). І те саме стосується прихильності до ринкової економіки на противагу плановій: 63% versus 19% у Західній Україні, та 50% versus 33% по Україні в цілому [32, с. 10, 13].

Можна сказати, що Західна Україна й, зокрема, Галичина дещо ліберальніші, ніж Україна загалом. Проте слід пам'ятати, що ця ліберальність є вельми відносною: вона проявляється на тлі досить неліберального українського суспільства, більш при звичаєного до охлократичного, ніж ліберального різновиду демократії. Так, в одному з опитувань лише 39% погодилися з твердженням, що «всі соціальні проблеми мають розв'язуватися з урахуванням інтересів меншості, потрібно знаходити компроміс між інтересами різних суспільних груп». Натомість 52% заявили, що «всі соціальні

проблеми мають розв'язуватися на користь більшості громадян, а не меншості» [33].

На пряме запитання соціологів про прихильність до тої чи тої ідеології лише 12% західноукраїнських респондентів назвали себе симпатиками лібералізму – що виявилось, однак, удвічі і навіть утричі вищим показником, ніж в інших регіонах, де прихильність до лібералізму зголосили лише 4–6% опитаних. Тим часом противників лібералізму скрізь виявилось більше, в тому числі й на Заході (21%). Тут, щоправда, альтернативою ліберальній ідеології респонденти назвали ідеологію націонал-демократичну (51%) та християнсько-демократичну (37%), тобто вибрали опцію помірно-консервативну, правоцентристську. І лише 17% зголосилися прихильниками націонал-радикалів, тобто вибрали опцію програмово антиліберальну. На Сході тим часом антиліберальну опцію (в даному випадку комуністичну) обрали 26%, а на Півдні (тоді ще з Кримом) – 37% [34].

Щоправда, на виборах ця антиліберальна орієнтація ретранслювалася не так у підтримку Компартії, як у підтримку іншої авторитарної сили – Партії регіонів. Це зумовилося цілою низкою чинників – як структурних (соціокультурних, владно-адміністративних, соціально-економічних), так і ситуаційних («політтехнологічних»). У Галичині саме ситуаційні, політтехнологічні чинники дали змогу неліберальній, сутнісно антиєвропейській партії «Свобода» здобути на місцевих виборах 2010 року та парламентських 2012-го значно більше голосів, ніж вони могли сподіватися від доволі обмеженої (17%) кількості симпатиків націонал-радикалізму. Вирішальними тут виявилися три чинники:

– по-перше, антиукраїнська, з погляду галичан, політика уряду Віктора Януковича, його наступ на українську мову, культуру та ідентичність, а також гадана здача національних інтересів Росії;

– по-друге, самодискредитація традиційно популярних у Галичині націонал-демократів ганебними міжусобицями та загальною неефективністю і, як наслідок, потреба чимось заповнити раптово посталий політичний вакуум;

– і, по-третє, вміле політтехнологічне заповнення цього вакууму маргінальною політичною силою, яка несподівано отримала загадкову

підтримку від олігархічних проурядових мас-медій та ще загадко-віше фінансування для своїх виборчих кампаній.

Радянська ментальність притаманна жителям Західної України майже тією самою мірою, що й жителям інших регіонів. Це стосується, наприклад, суто радянського патерналізму, що проявляється, зокрема, у підтримці тези «краще жити в суспільстві, де все регламентує держава, але немає надмірної соціальної нерівності». Загалом по Україні з цим згодні 48% опитаних, у Західній Україні – 44%. З протилежною тезою – «краще жити в суспільстві індивідуальної свободи, де кожен відповідає і піклується сам за себе» – по Україні в цілому погоджуються 35%, у Західній Україні – 40% [4, с. 32]. Не вирізняється Західний регіон і якимось істотно нижчим рівнем корупції (тут ідеться не про її суб'єктивне сприйняття, а саме про реальну участь у корупційних діях). За індексом зіткнення з корупцією (хабарі на вимогу) всі три галицькі області розташовані дещо нижче від середньоукраїнського рівня, за показником nepotизму (використання особистих зв'язків) – дещо вище, проте в обох випадках їхні показники далекі від взірцевого [35, с. 50–51].

Те саме стосується й міжетнічної толерантності, – наскільки про неї можна судити з відповідей на два запитання: «З представниками яких національностей Ви хотіли б жити по сусідству?» – і, навпаки, з ким не хотіли б? В обох випадках західноукраїнські показники дещо гірші від загальноукраїнських, тобто можемо припустити, що націоцентричний погляд переважає тут над ліберальним [4, с. 41]. Хоча варто враховувати, певно, й інший чинник: практично всі меншинні групи в Західній Україні зберігають свій етнічний характер, тобто є суспільно видимими, тимчасом як в інших регіонах вони здебільшого асимільовані і тому непомітні: якщо вони і є, то не сприймаються як «інші», радше – як «свої», радянські й російськомовні. Тому це опитування може бути підтвердженням дещо нижчої толерантності західних українців порівняно з іншими європейськими народами, проте воно нічого реально не каже про їхню вищу чи нижчу толерантність порівняно з жителями інших регіонів, де меншини є чистою соціологічною абстракцією.

Власне, ставлення жителів Криму до реальних, тобто видимих меншин (кримських татар чи україномовних українців), або

жителів Одеси до молдаван (чи тих-таки україномовців) не виказує жодної толерантності, скоріш навпаки – спростовує давній советський міф про нібито «інтернаціональний» (чи, як тепер кажуть, «космополітичний») характер регіону. Зіставлення львівського опитування 2007 року з загальноукраїнським 2006-го теж дає досить амбівалентний результат: львів'яни (за шкалою Богардуса) виявляють дещо вищу від «середньоукраїнської» соціальну дистанцію до росіян та російськомовних українців, зате істотно меншу – до поляків, євреїв та африканців [36, с. 68].

Тим часом західні українці справді переважають жителів інших регіонів у політичній активності, зокрема, у рівні виборчої мобілізації, але й ця перевага не настільки велика, щоб засвідчити істотно вищий рівень громадянської (саме громадянської, а не лише суто національної/націоцентричної) свідомості. Те саме стосується і їхнього зацікавлення політикою: дуже цікавляться нею 11% опитаних західноукраїнців – стільки ж приблизно, скільки й загалом по Україні (12% – головню за рахунок прифронтового Сходу й Донбасу). Зовсім не цікавиться – 18%, тобто лише на три відсотки менше, ніж у цілому по Україні [4, с. 53].

Відповідальніше ставлення західних українців до виборчого процесу, а отже, й до політики загалом, виразніше виявляється у їхньому категоричному небажанні продавати свої голоси на виборах. Лише 10% із них висловили таку готовість тою чи тою мірою – вдвічі менше, ніж на Півдні (23%) чи Сході (19%), натомість 80% рішуче таку можливість відкинули (на Півдні та Сході ці показники, відповідно, – 65% та 67%). Так само осудливо (73%) ставляться західні українці до практики підкупу виборців подарунками. В інших регіонах ставлення поблажливніше: категорично засуджують таку практику 57% респондентів у Центрі, 56% на Півдні, 48% на Сході. Втім, пряме схвалення такої практики тут теж незначне – від 5% у Центрі до 9% на Сході. Натомість третина займає «нейтральну» (а по суті, цинічну) позицію: «допомогу візьму, але на моє голосування це не вплине» (31–36%) [37]. Попри справді значну різницю між Заходом та іншими українськими регіонами в цьому питанні без докладнішого дослідження важко сказати, чи маємо тут справу з мотивацією правовою, а чи суто політичною. Тобто – чи західноукраїнські виборці, відкидаючи підкуп, керуються насам-

перед європейською нормативністю (законослухняністю), а чи суто національною/націоцентричною прагматикою (бажанням підтримати «своїх» у скрутній внутрішньо- й зовнішньополітичній ситуації).

Підсумовуючи, можемо сказати, що ціннісні орієнтації західних українців і, зокрема, галичан є в основному близькими до орієнтацій жителів інших регіонів, за винятком тих питань, які безпосередньо стосуються двох різних типів національної ідентичності, її символічного вираження та практичного втілення у внутрішній і зовнішній політиці.

Сприйняття Галичини жителями інших регіонів

Попри те, що дослідники й публіцисти досить часто відзначають глибоку советизованість Галичини, і в цьому сенсі її подібність за багатьма параметрами (правова свідомість, соціальний капітал, патерналізм та антилібералізм) до решти краю є вирішальною, однак виявляється інший тип національної ідентичності, котрий, власне, й формує уявлення багатьох про Західну Україну й, особливо Галичину, як засадничо «іншу». Така пріоритезація ідентичнісного параметра (те, що професор Грицак назвав «національними окулярами») має справді вагомі підстави. Бо хоч люди й справді в усіх регіонах значно більше переймаються соціально-економічними, а не національно-політичними проблемами, все ж, як слушно зазначає соціолог Віталій Хмелько, «те, кому саме люди довіряють розв'язання соціальних та економічних проблем, залежить не від відмінностей у тонкощах соціальних і економічних програм», а від ідентичнісних настанов та орієнтацій, що їх «політики демонструють перед виборцями» [38].

Тому, хоч би скільки ми говорили про неістотність національної ідентичності для більшості українців і закликали зосередитися, натомість, на важливіших проблемах, ухилитися від цієї проблематики нам не вдасться. По-перше, тому, що сучасний світ є світом націй-держав, які пріоритезують у тій чи тій формі саме національну ідентичність. По-друге, Україна як молода держава просто змушена визначати свої ідентичнісні параметри, а отже, й робити їх предметом публічного обговорення – на відміну від старіших держав, де ці параметри в основному вже визначені і передаються у спадок (репродукуються) за посередництва так званого «банального» (і

тому не надто помітного) націоналізму. По-третє, Україна успадкувала не дві різні національні ідентичності, а два різні типи тієї самої національної ідентичності, – що викликає не лише суто науковий інтерес до доволі рідкісного явища, а й провокує різноманітні спекуляції на цю тему та маніпулятивно інструменталізується у політичних цілях [39, с. 14]. По-четверте, національна ідентичність є набагато помітнішою від усіх інших; вона надзвичайно активно маніфестує себе на різних рівнях і в різних формах, головню символічних, – достоту як свого часу найпомітнішою і найважливішою була ідентичність конфесійна.

А головне – істотні відмінності між Сходом і Заходом не є, на жаль, вигадкою політичних спекулянтів та маніпуляторів. Вони об'єктивно існують і виразно усвідомлюються більшістю громадян України, хоча й по-різному оцінюються та інтерпретуються.

Десять років тому Центр Разумкова попросив респондентів оцінити гадану близькість між жителями різних регіонів України, включно з їхнім власним, а також із громадянами деяких сусідніх країн. Питання звучало так: «Наскільки близькі або різні культури, традиції і (*nota bene!*) погляди наведених груп?» Лише жителі Західної України визнали жителів інших українських регіонів ближчими собі, ніж громадян Росії. Жителі Центру визнали росіян дещо ближчими, ніж західних українців; а жителі Півдня та Сходу визнали свою більшу спорідненість не лише з росіянами, а й з білорусами, поставивши їх значно вище, ніж жителів Західної України та на одному рівні – з жителями Центру [17, с. 12].

Задекларована близькість до білорусів видається нам тут надзвичайно важливою і показовою, оскільки засвідчує силу й впливовість міфу про православно-східнослов'янську єдність та триєдину братерську українсько-російсько-білоруську спільноту. Українці занадто мало знають реальну Білорусь і живих білорусів, аби компетентно судити про яку-небудь конкретну близькість. Проте глибоко інтерналізований міф накидає їм уявлення про цю близькість, – достоту так само, як і про віртуальну близькість із росіянами. Реальна близькість не має тут значення, важливішою є близькість уявна і нормативна.

Новіше опитування, проведене тим самим Центром за подібною анкетною у грудні 2015, не виявило змін у загальній ієрархії настанов,

хоча уявна дистанція між регіонами дещо зменшилася (що зумовлено, скоріш за все, відсутністю у новішому анкетуванні респондентів із Криму та окупованої частини Донбасу). Як і десять років тому, лише західні українці вважають жителів інших регіонів для себе ближчими, ніж громадян Росії (щоправда, тепер уже без Криму й Донбасу). Ця близькість, однак, зумовлена радше зниженням рейтингу Росії, ніж підвищенням рейтингу інших регіонів (під цим оглядом обвал рейтингу Донбасу і Криму – нижче навіть від російського – досить показовий). Для жителів Центру, щоправда, західні українці, включно із галичанами, виявилися цього разу дещо ближчими, ніж громадяни Росії (хоча й незначно: 3,3–3,2 бала супроти 3,1). Натомість на Півдні і Сході громадяни Росії сприймаються й далі як значно ближчі, ніж західні українці, та, особливо, галичани: 4,1–4,2 бала супроти 2,5–2,7 [4, с. 37].

Реальна Росія, однак, істотно відрізняється від уявної, навіяної міфом про східнослов'янське братерство, а тому, попри проросійські начебто настанови, ані на Півдні, ані Сході не помітно значного бажання від'єднатися від культурно і світоглядно «далеких» галичан і приєднатися до значно «ближчих» (начебто) росіян. Соціологічні опитування показують, що в жодному регіоні України (за винятком Донбасу) кількість охочих приєднати свій регіон до «іншої держави» не перевищує одного відсотка, і подібно мізерною скрізь (крім Донбасу) є кількість «сепаратистів», які хотіли б для свого регіону незалежності: навіть на Півдні та Сході їх менше двох відсотків [18].

Значно більше охочих в усіх регіонах побачити Україну без Донбасу (від 10% на Півдні та Сході до 5% у Галичині), а також – позбутись Галичини як, імовірно, ще одного збурювача загальноукраїнського спокою (тепер уже в його ідилічній «східнослов'янській» формі): на Півдні цю ідею підтримує 10%, на Сході 8%, на Донбасі 17%, натомість у самій Галичині – лише піввідсотка [18].

Українці, як бачимо, чітко усвідомлюють наявні регіональні відмінності, а проте це усвідомлення ніде, поза Донбасом, не ретранслюється у сепаратистські настрої. Війна на Донбасі дещо похитнула упевненість українців у міжрегіональній єдності: у 2007 році 66% відповідали заперечно на запитання «чи існують між і західними і східними регіонами настільки глибокі політичні протиріччя, мовні та культурні відмінності, економічні диспропорції, що

в перспективі вони можуть роз'єднатися і створити свої власні держави або увійти до складу інших держав?» Лише 19% погоджувалося тоді з цією тезою. Сьогодні співвідношення між оптимістами і скептиками скромніше: не погоджується з наведеним твердженням 52%, погоджується – 28%. Причому цікаво, що і на Заході, і на Сході (без Донбасу) відсоток оптимістів однаковий – 57%, хоча скептиків на Сході трохи більше – 30% (на Заході – 26%). І тільки на Півдні з наведеною тезою погоджується приблизно однакова кількість опитаних: 35% проти 34% [4, с.45].

А проте навіть визнаючи загрозу розколу відносно високою, більшість респондентів відкидає тезу про те, що «відмінності культури, мови, історичної спадщини, зовнішньополітичних орієнтацій західних і східних українців настільки великі, що їх можна вважати двома різними народами». На Заході з цим не погоджується 61%, у Центрі 62%, на Сході 59%, і лише на Півдні й Донбасі цей показник дещо нижчий (43–49%) – за рахунок значно більшої кількості тих, кому «важко відповісти» (24–23%) [4, с. 45].

Зрозуміло, що за наявності справді істотних ідентичнісних відмінностей і готовості багатьох (близько четвертини населення) інтерпретувати їх як відмінності між двома різними народами зростає спокуса для різних внутрішніх і зовнішніх політичних сил інструменталізувати ці об'єктивні відмінності та пов'язані з ними суб'єктивні відчуття для своїх партикулярних цілей. Можливість розколу, тобто від'єднання тих чи тих регіонів, яку вважає досить вірогідною 28% населення, перетворюється, таким чином, на цілком бажану і досягну мету для одних і водночас на цілком реальну загрозу, якої конче треба уникнути, для інших.

Утім, фізичний, державно-територіальний розкол є бажаною метою переважно для московських політиків, тимчасом як для їхніх українських союзників важливішою і бажанішою метою є розкол суто психологічний. Іншування Галичини підпорядковане тут меті її політичної ізоляції, компрометації тих цінностей, які вона уособлює, й тих політичних сил, які вона підтримує. Демонізація Галичини в цьому дискурсі – як регіону начебто гіпернаціоналістичного й фашизоїдного – утверджує й легітимізує альтернативну нормальність справді фашизоїдного, українофобського режиму в Москві та його різноманітних політико-ідеологічних двійників в Україні.

Щоправда, як покажемо далі, іншування Галичини може відбуватися також зі знаком плюс у дискурсивних рамках так званого «галицького сепаратизму», – неодмінно поєднуючись із негативним іншуванням решти України, особливо Донбасу. Попри те, що цей дискурс є загалом маргінальним і практично нечутним поза межами вузьких інтелігентських кіл, він належить усе ж далеко не маргінальним постатям, і вже з цієї причини заслуговує на увагу. Тим більше, що за певних обставин і деякі маргінальні дискурси набувають раптового і стрімкого поширення.

І, насамкінець, ми спробуємо проаналізувати також дискурс «соборницький», найпоширеніший поки що в Галичині і загалом конструктивний. Хоч подеколи він применшує серйозність наявних проблем або ж пропонує суто волюнтаристські рецепти їх розв'язання, проте основний його пафос спрямований на вироблення спільної моделі громадянської самоідентифікації, більш-менш прийнятної для носіїв обох різновидів української ідентичності.

Демонізація Галичини

Демонізація Галичини (і, взагалі, Західної України) є частиною ширшого українофобського нарративу, основні елементи якого були вироблені ще в XIX столітті – від Віссаріона Белінського до Петра Струве – як своєрідна реакція імперських інтелектуальних еліт на становлення українського національного руху. Дуже стисло ці елементи можна окреслити як (а) заперечення існування української нації як істотно відмінної й окремої від росіян; (б) представлення всього українського національного проекту як виключно закордонної (і, звісно, ворожої щодо Росії) інтриги; (в) дискредитація (і репресування) всіх прихильників цього проекту як чужоземних агентів або ж розумових девіантів.

У радянському нарративі ці елементи зазнали певної модифікації: замість цілковитого заперечення України і українців, було запроваджено їхній принижувальний образ як «молодшого брата» («майже один народ»); відповідно, два інші елементи були перестасосовані не до всіх українців, а лише до «неправильних», тобто тих, хто вперто не згоджувався ані з роллю «молодшого брата», ані з формулою «майже один народ». А що в Західній Україні й, особливо, в Галичині таких незгодних виявилось досить багато,

совети мусили певним чином zareагувати на цю галицьку нетиповість і невіддатливість русифікаційним зусиллям імперського центру. Перебування Галичини аж до Другої світової війни поза впливом Російської й, згодом, Советської імперій підказувало шукати причини тамтешньої нетиповості у надто тривалих ворожих – антиросійських та антирадянських – впливах. В офіційному дискурсі про це говорилося стримано – як про залишки старого світогляду та буржуазно-націоналістичні пережитки. Натомість у нашіптуваній пропаганді, поширюваній спецслужбами, Галичина прямо змальовувалась як кубло націоналістів, нацистських недобитків і бандерівських ризунів, котрі тільки й чекають сприятливої нагоди, щоб загнати ножа у спину радянській владі, дарма що вона «дала їм усе» – освіту, культуру, добробут і, звісно, свободу від пансько-польського та попівсько-уніатського гніту.

Саме цей, суто кадебітський, різновид антиукраїнського нарративу бурхливо розвинувся у 2000-х і в пугінській Росії, наляканій «помаранчевою революцією», і в багатьох українських виданнях та середовищах, зорієтованих на Москву і Москвою спосорованих. Усі елементи цього нарративу можна легко доглядіти в писаннях Дмитра Табачника, одного з чільних ідеологів кремлівської «чорної сотні» в Україні та, за іронією долі, свого часу міністра освіти невідомої йому держави [40].

По-перше, класична імперська теза про українців і росіян як «один народ» («українцы не просто НАШИ, они часть нас самих и, в конце концов, МЫ сами», за висловом російського філософа-неофашиста Александра Дугіна [41]) зазнає у місцевій, малоросійській версії певної модифікації. На перший план виходить прислівник «майже», зміст якого залишається вельми розпливчатим і тому надзвичайно зручним для маніпулятивного використання у найрізноманітніших ситуаціях. (Прикметно, що формула «майже один народ» застосовується лише до українців та росіян, але не до українців і білорусів, хоча об'єктивно – з огляду на спільну історію, етнічну та мовно-культурну близькість – для такого зіставлення є значно більше підстав. Причина проста: у наполегливому підкреслюванні українсько-білоруської близькості немає особливої – пропагандистської, політико-ідеологічної – потреби). В українсько-російському ж випадку прислівник «майже» відіграє зовсім іншу роль, ніж,

скажімо, в гіпотетичній формулі «американці й канадці – це майже один народ». Чи, так само, – «німці й голландці», або «шведи й норвежці» тощо. Тут він виражає не просто етнічну чи іншу спорідненість двох народів, а їхню примордіальну, генетично-метафізичну єдність, майже тотожність – «нерозривний зв'язок», у неосоветських термінах Д. Табачника, – зв'язок, піднесений до рівня «основоположних життєвих цінностей» [40]. Відповідно, й новочасна категорія національної ідентичності втрачає у цьому контексті раціональний, конкретно-історичний сенс і заступається ідентичністю «православно-слов'янською» – суто сакральною і майже містичною.

Але оскільки значна (і дедалі більша) частина українців у цю модель не вписується, то українофобський дискурс задля узгодження життєвої емпірії зі своїм умоглядним конструктом вдається до подвійної редукції. По-перше, оголошує всіх «неправильних», тобто незгідних із примордіальною «єдністю» українців девіантами, маргінальними, незалежно від їхньої реальної чисельності. І, по-друге, запаковує всіх цих девіантів у географічні рамки Галичини (чи, ширше, Західної України), незалежно від їхнього реального місця проживання, походження чи, взагалі, якого-небудь зв'язку з Галичиною (як це було, наприклад, у випадку Віктора Ющенка).

Другий елемент українофобського нарративу не зазнав, порівняно з ХІХ століттям, істотних змін, якщо не брати до уваги появу на геополітичному обрії нового гравця – Америки, що нібито на пару з тими ж таки поляками працює над просуванням апріорі штучного українського проекту як засадничо антиросійського. А також – помітно побільшало огульної ненависті до Галичини й галичан, пов'язаної, ймовірно, з усвідомленням остаточного відпадання цього регіону від «русского мира». В ХІХ столітті його ідеологи ще плекали надії на відродження «Галичини православної, що живе єдністю з Великою Україною». Сьогодні ж їм зі смутком доводиться визнати, що та чудова, міфічна Галичина «незворотно залишилася в минулому»: «Многовековой человеконенавистнический эксперимент, проводимый Польшей, Австро-Венгрией, Третьим рейхом по превращению Галичины в антирусский, антиправославный и в конечном счете антиукраинский плацдарм, удался. Антирусскость и антиукраинскость идеологии, навязанной Галичине извне, с помощью выращенной «пятой колонны», составляет основу для дальнейшего наступления

и ее перенесения на Великую Украину... Расширить плацдарм до границ России невозможно без разрушения глубинного народного менталитета и стирания, даже ампутации исторической памяти, в чем замбированная Галичина призвана сыграть ключевую роль» [40].

Якщо в традиційному імперському дискурсі – і за царських часів, і за більшовицьких – галичан хоч і визнавали зараженими вірусом націоналізму («мазепинства»), а все ж вважали більш-менш виліковними, то сьогодні рубікон уже, здається, перейдено й основна риторична стратегія полягає не в тому, щоб галичан якимось до «руського мира» наблизити, а навпаки, – щоб якомога від решти України відсепарувати: «За багато років перебування під владою абсолютно чужих – ментально, національно і релігійно – держав на Західній Україні сформувався зовсім інший психотип людини... Галичани практично не мають нічого спільного з народом Великої України ні в ментальному, ні в конфесійному, ні в лінгвістичному, ні в політичному плані... Мусимо визнати, що йде боротьба між римсько-уніатсько-галіційським і російсько-православним етносами» [42].

Демонізована Галичина, цей «печерний заповідник націоналізму», у термінах Д. Табачника, стає головним об'єктом дискурсивного іншування – на протипагу ідеалізованій Великій Україні, «население которой (на думку того ж автора) никогда не отказывалось от исторического украинско-русского единства». Галичани не просто «зомбовані» націонал-радикали, заражені ідеями «русофобии, ксенофобии, зоологического национализма». Вони ще й виконавці підступної місії, покладеної на них «вашингтонським обкомом». «Преданные марионетки, – пояснює Д. Табачник, – нужны новым хозяевам в качестве «крестоносцев», готовых, ни перед чем не останавливаясь, «перекрестить» Украину в эрзацрелигию атлантического глобализма и направит ее против одноверной единокровной славянской России» [40]. Якщо їх не зупинити, застерігає автор, «то нас чекає така ж сумна доля, як вмираючи на наших очах цивілізацію, що виникла спочатку на фундаменті християнства, а закінчується заборонаю християнської символіки, пропагандою содомії, евтаназії та ювенальним руйнуванням інституту сім'ї» [42].

Галичани стають, таким чином, учасниками грізної всесвітньої змови, спрямованої проти Росії і, ширше, «православно-слов'янської» цивілізації. Як і в усіх конспіраційних теоріях, факти й

логічні докази замінюються тут параноїдальними твердженнями на кшталт: «современные прокураторы из натовских посольств способствуют продвижению галичанских кадров на ключевые должности аппарата госуправления как наиболее преданных слуг заокеанской империи»; «галичани захопили владу в Україні», «большинство органов центральной власти стали филиалами землячеств западных областей»; «сохранение ситуации с «правлящим регионом» галичанских «крестonosцев», почувствовавших сладкий вкус власти над всей Украиной, не может продолжаться долго» [40; 42].

Автори таких опусів не наводять ані конкретних цифр, ані прізвищ, – скільки, наприклад, було в Україні за всі роки її незалежності президентів, прем'єр-міністрів, міністрів та їхніх заступників із Галичини чи бодай з усієї Західної України, де проживає, як-не-як, 20% населення? Галичани в подібних опусах – як міфічні євреї в теоріях «всесвітньої жидо-масонської змови»: вони маскуються й проникають скрізь, опановують ключові посади («правлящая галичанская элита», як пише Дмитро Табачник), і все це – з однією метою: «Великая Украина должна стать увеличенной копией Галичины» [40].

Безумовно, саме уявлення про українців як польську чи австро-угорську вигадку, спрямовану проти Росії, містило в собі теорію змови від самого початку, тобто ще з другої половини ХІХ століття. Але приписування галичанам конспіративних нахилів, а тим більше абсолютно фіктивного, не підпертого жодними даними домінування в Україні, є принципово новим явищем у традиційному українофобському наративі.

Його **третій елемент** – дискредитація всіх прихильників українського проекту як чужоземних агентів – набуває, таким чином, нового виміру: вони не просто виконують вашингтонське замовлення, підриваючи дискурсивно православно-слов'янську єдність; вони ще й підступно, «по-жидо-масонськи», розповзаються по всій Україні й опановують її зсередини.

У всьому іншому цей наратив мало чим відрізняється від кагебешно-советського. Є в ньому місце і для зловісного нагадування про «галичанських карателів» та «нацистських колаборантів», і для самоуповноваженої, не менш зловісної психіатричної експертизи («історично обґрунтований комплекс неповноцінності, влас-

тивий населенню західних областей України ... слід лікувати»), є місце й для традиційної зверхності колонізатора щодо тубільців («Галичани – це лакеї, що ледь навчилися мити руки»), для знуцання з їхньої мови (званої не інакше, як «галичанським волапюком») і, звісно, для шляхетної цивілізаційної місії білої людини щодо невдячних дикунів: «Галичина – это самый депрессивный регион, который не смог бы выжить без постоянных дотаций из госбюджета, состоящего в основном из отчислений промышленно развитых юго-восточных областей (...)», «Мільйонам втікачів-прибульців з псевдо-П'ємонту просто нічого буде їсти і ніде буде працювати в мегаполісі, якщо з нього підуть офіси донецьких, дніпропетровських, харківських, запорізьких, одеських, кримських та інших компаній» [40; 42].

Назагал, демонізація і дискредитація Галичини залишається важливою складовою масштабнішої стратегії: творення і підтримання дискурсивними засобами певної імперської «нормальності» (передусім – уявлення про українців та росіян як «майже один народ») та відсікання як девіації й патології всього, що ту імперську нормальність порушує чи ставить під сумнів.

«Кав'ярняні сепаратисти»

Галицький «сепаратистський» чи, як його ще називають, «автономістський» наратив є у певному сенсі віддзеркаленням імперського – з тою лише різницею, що Галичина протиставляється тут Україні зі знаком плюс, тобто саме Велика Україна є в цьому наративі об'єктом іншування, осміювання або й (це стосується головно Донбасу) демонізації. Цей наратив, на відміну від українофобського (чи «галичанофобського»), має досить обмежену історичну традицію і ще обмеженіші інституційні ресурси; ідеологічно він теж набагато розмитіший: єдиний спільний мотив у всіх його різновидах – це протиставлення «національно свідомої» Західної України решті краю (зредукованого подеколи до Півдня та Сходу або й тільки до «совкового» Криму та Донбасу).

Що ж до «позитивної» програми наративів, то вона окреслюється досить туманно. В окремих випадках це можуть бути натяки на бажаність сепарації (натяки досить обережні – як з огляду на можливий конфлікт з кримінальним кодексом, котрий забороняє

сепаратистські заклики, так і, більшою мірою, на вкрай низьку популярність самої цієї ідеї серед населення). В інших випадках – згадуються різні, не надто деталізовані варіанти регіональної автономії – чи то суто галицької, чи західноукраїнської. Та найчастіше пропонується відокремлення не «свого», а навпаки, «чужого» регіону – насамперед того ж таки Донбасу, меншою мірою Криму, ще меншою – усього Південного Сходу. Цю ідею ще у 2007 році озвучив знаний публіцист і літературний критик Олександр Бойченко («Мені йдеться не про відділення кількох західних областей від України, а про видалення кількох безповоротно советизовано-зрусифіковано-криміналізованих областей на протилежному географічному фланзі») [43, с. 29], а через три роки, після перемоги на президентських виборах Віктора Януковича, повторив – зі значно більшим розголосом – провідний український письменник Юрій Андрухович: «Якщо ще колись станеться таке чудо, що в Україні знову переможуть, умовно кажучи, помаранчеві, то треба буде дати можливість Криму й Донбасу відокремитися. Зараз вони цього не зроблять, бо сьогодні їхні сидять при владі в Києві» [44].

Попри свою позірну політичну маргінальність ці наративи заслуговують на увагу принаймні з двох причин. По-перше, тому, що самі наратори – далеко не маргінальні постаті, навпаки – досить часто це талановиті, а деколи й провідні письменники, публіцисти, публічні інтелектуали. Звинувачувати їх у бракові патріотизму чи співпраці з Кремлем було б нечесно, та й нерозумно. По-друге, ці наративи є реакцією, хай не завжди адекватною, на реальні політичні проблеми та суспільні деформації, до яких варто приглянутися. За всім цим комплексом наративів стоїть насамперед невдоволеність тією олігархічною Україною, яка постала за роки незалежності, замість омріяної «європейської», і яка багатьма сприймається як держава не лише гіперкорумпована й дисфункціональна, а й як «неукраїнська» чи навіть (донедавна, за врядування Януковича і Табачника) «антиукраїнська». Цей мотив бачимо в багатьох авторів, не лише галицьких, проте саме у них відокремлення «здоровішого» Заходу від «невеликого» Сходу («мирне розлучення») розглядається як останній засіб від смертельних для національного організму недуг.

«Ні львів'яни, ні донеччани своїй державі не довіряють, – писала ще в грудні 2006 року популярна львівська газета «Post-Поступ». –

Не довіряють, бо не сприймають наявну еkleктичну державу як свою. І доки держава страждатиме на роздвоєння особистості, доти ні ті, ні інші своєю її не визнають. А страждатиме вона доти, доки в її межах одночасно залишатимуться Львів і Донецьк, Крути і 23 февраля, УПА і «ястребкі», ЄС і СЕП та ще сотні інших антитез... Україна нагадує мені дурнувату подружжя, в якому кожен має нормальні сексуальні стосунки на стороні і обох давно нудить від спільного ведення господарства, але подружжя зятято продовжує взаємочучитися і не погоджується на розлучення... Не знаю, чи можна цей маразм назвати соборністю, але знаю, що в будь-якому разі нещасливе подружжя – це гірше, ніж двоє розлучених людей, які отримують шанс на здобуття нового життя і нової ідентичності» [45, с. 29].

Є, втім, і другий чинник, який провокує й поглиблює галицький «антисоборницький» ресентимент: постійні образи й приниження з боку проросійських політиків та публіцистів, не кажучи вже про безконечні атаки на «галіцаїв» на інтернет-форумах. Ці образи сприймаються тим болісніше, що лунають часто від тих, хто отримав найбільші зиски від української незалежності, жодним чином при тому до її здобуття (на відміну від галичан) не приклавшия. Всі ті жертви, які галичани поклали впродовж століття на вівтар «соборної» України, виявилися в їхніх очах неспівмірними з жалюгідними результатами та зневажливою, часто ворожою оцінкою, заробленою від співвітчизників.

«Вітчизняний інформаційний простір дедалі наповнюється текстами, просякнутими нелюбов'ю до галичан», – стверджував наприкінці 2009 року львівський публіцист Володимир Вітковський. Усе, що галичани отримали за свій патріотизм і жертвність, писав він, – це «статус упослідженої й зневаженої провінції ... у державному проекті, що його дедалі більша кількість людей в цілім світі вважає абсолютно безперспективним... Ми їдемо в майбутнє московським потягом, причому в його останньому, загальному вагоні, до того ж, постійно сварячись із провідниками та рештою пасажирів» [46].

Володимир Костирко, знаний львівський художник і один із чільних ідеологів галицької «окремішності» (йому, зокрема, належить скандальна карикатура в газеті «Post-Поступ», де соборну Україну зображено як двоголову тварину, півтулуба якої – це лев,

а пів – свиня), саркастично відгукнувся про ірраціональне соборництво галичан як різновид мазохізму: «До 1991 року галичани гостро відчували дві речі – злидні й русифікацію. Після 1991 року галичани відчувають три речі, але вже солодко: злидні, русифікацію та велике задоволення від незалежної України» [47, с. 242].

Євромайдан і зміна режиму, який багатьма (й не цілком безпідставно) сприймався як антиукраїнський, звели до нуля популярність у Галичині «автономістських» гасел (котрі й до того не були надто популярними), але не ослабили – принаймні помітним чином – анти-«великоукраїнського» ресентименту. На це може бути кілька причин. По-перше, демонізація Галичини хоч і зникла з офіційного дискурсу, проте в соціальних мережах та на інтернет-форумах не лише збереглася, а й сягла небувалих, немислимих раніше масштабів. «Галичан, як і раніш, недолюблюють, – констатував нещодавно львівський публіцист Андрій Квятковський. – Не будемо уточнювати, хто саме (представники яких націй чи регіонів) і за що. «Єслі нету вади в кранє – вінавати галічяне» (...) Хтось публічно закидає галичанам фальшивий патріотизм, хтось – фальшиву побожність, хтось – лицемірство та фарисейство, хтось – гординю та зверхність до решти українців, хтось – надмірне скнарство. Останнім часом деякі київські мас-медіа почали ліпити перед очима всієї України образ галичан як найгірших в Україні сепаратистів» [48].

Друга вірогідна причина збереження й навіть зростання ресентименту (перенесеного тепер майже виключно на Донбас) – це та неймовірна легкість, з якою Росії вдалось невеликими силами окупувати Крим і половину Луганської та Донецької областей за пасивного, а часто й не тільки пасивного сприяння місцевого населення. Ця подія мовби підтвердила найгірші припущення галичан про засадничу несумісність чи навіть ворожість цього регіону щодо українського проекту – принаймні так, як вони його собі уявляють. Львівський журналіст, ведучий популярних дискусійних програм на місцевому телебаченні Остап Дроздов, озвучив це почуття максимально чітко: «Помирати заради населення, яке не хоче бути в Україні – це повне безглуздя. Тому мій заклик, можливо, когось шокує, але він буде таким: Юго-Восток, да свіданія» [49]. Цей аргумент майже дослівно повторив ратгерський політолог Олександр Мотиль: «Помирати за жалюгідний шматок землі з трьома мільйо-

нами жителів, абсолютна більшість яких ненавидить Україну й усе, що з нею пов'язане, – цілковите безглуздя... Найбільша іронія полягає якраз у тому, що вижити й реформуватися Україна може лише без Донбасу» [50].

У руслі цієї ж аргументації Олександр Бойченко порівнює Донбас із зараженим гангреною організмом: «Доки владу в Україні не захопив Янукович зі своїм кланом, ще можна було сподіватися, що Донбас – це так звана суха гангрена. Тобто, що ділянка некрозу не пошириться за межі самого Донбасу, який поступово відмиратиме і на кордоні з яким природно утвориться демаркаційний вал. Але в 2010 році стало зрозуміло, що наша гангрена – волога, що вона переходить у наступ, бактеріально інтоксикуючи всю Україну і загрожуючи їй смертю від сепсису. То що в цих умовах має робити відповідальний публіцист? Вдавати, ніби він цього всього не бачить і писати про те, що на Донбасі теж є хороші люди? Є. Але коли гангрена прогресує, кінцівку доводиться ампутувати гільйотинним методом, відсікаючи на випередження й частину здорових тканин. Інакше операція взагалі не має сенсу... Становище занадто катастрофічне, аби продовжувати бавитися в соборність, політкоректність та інші samozaspokoylivі ігри» [51].

І, нарешті, івано-франківський блогер Руслан Коцаба перевів ці аргументи цілком у практичну площину, закликавши співгромадян бойкотувати незаконну, на його думку, мобілізацію. Місцевий суд покарав його за «перешкоджання діяльності Збройних сил України» трьома з половиною роками ув'язнення; справа, втім, викликала низку протестів з боку правозахисних організацій, зокрема Amnesty International, і перебуває поки що на стадії апеляції [52].

Третя ймовірна причина збереження галицького ресентименту – відсутність помітних змін у мовно-культурній політиці Києва та відповідних практиках: чи то на рівні уряду, де україномовність залишається й далі суто ритуальною, «напоказ», чи то у т.зв. «українській» поліції та інших силових відомствах («на будь-якій із наших демонстрацій саме вони є силовиками», – саркастично написав колись про це Юрій Андрухович) [53], чи то у мас-медіа, у рекламах, або й у практиці надання громадянства чужинцям без знання державної мови (річ загалом рідкісна у країнах, які себе поважають).

Популярний львівський письменник Юрій Винничук описав свої київські враження за аналогією з віденськими, пригадавши, як

у столиці Австрії старий казах лаmanoю російською пояснював продавчині, що він хоче купити, і та ввічливо йому все показувала, намагаючись угадати, чого ж він хоче, а черга тим часом терпляче, без жодного ремствування чекала. «У Києві я почувуюся таким самим казахом, чужинцем. З тією лише різницею, що зі мною ніхто не панькається і не демонструє толерантності, коли я вперто говорю українською. (...) Ми з нашою українською опинилися на задвірках, і це вже дивує навіть іноземців» [54].

Тут варто зазначити, що ані Винничук, ані інші автори цього середовища не очікують від киян (харків'ян, одеситів тощо) поголовного і повсюдного розмовляння українською. Але вони очікують від них елементарної ввічливості, яка повинна проявлятися у ставленні до україномовного клієнта не меншою мірою, ніж до російськомовного. Поки що в Україні домінує позиція «мне так удобнее», хоча в цивілізованих країнах «зручніше», комфортніше має бути не обслузі, а таки клієнтові. Особливо якщо це номінально – його країна. Галичанам бракує відчуття «нормальності» за межами Західної України – не тому, що там *розмовляють* російською (це приватна справа кожного, у Львові теж багато хто нею розмовляє), а тому, що *не відповідають* українською навіть там, де мусили б це робити за етичними чи юридичними правилами. Те, що для багатьох киян є дрібницею («какая разница»), для багатьох галичан є виявом мовно-етнічної неповаги, зверхності або й хамства.

Наростання цього відчуження може мати для України фатальніші наслідки, ніж маргінальний (поки що) політичний сепаратизм. Провідний український письменник Тарас Прохазько висловив ресентимент, який може стати панівним не лише в Галичині, а й далеко за її межами – скрізь, де україномовні українці здатні відчутися щось подібне: «Маю таке відчуття, що тепер відбувається найдивніша російсько-російсько-російська війна. Що вся ця війна – між різними поняттями російськості. Російські росіяни, російські донецькі і російські українці щось там собі мутять стосовно того, якою має бути російська Росія, російський Донбас, російська Україна. Всі ці російські українські урядовці, генерали, спецслужбісти, розвідники і агенти намагаються вибороти своє розуміння оновленої російської України. (...) Щось подібне було ... і кількасот років тому у Америці, коли низка війн і домовленостей стосувалася і англійців,

і північних американців, і південних. Лиш нікого не цікавила доля індіанців-аборигенів. Їх тільки розводили, використовуючи у всіх проектах. Наперед знаючи, що ніякої індіанської Америки чи американської Індіани не буде» [55].

Дискурс соборності

«Соборницький» дискурс є панівним у Галичині, як і в усій Україні, а проте конфронтує він тут не так із російсько-імперським, україно- чи галичанофобським дискурсом, як із «сепаратистським»/«автономістським»/«антисоборницьким»/«антидонбаським». З погляду галичан, російсько-імперський дискурс є аргументаційно нікчемним, самовикривальним і не вартим особливої уваги в регіоні, де імунітет до московської пропаганди вироблено давно і досить ґрунтовно. Натомість «автономістський»/«антисоборницький» дискурс, дарма що ресурсно слабший, сприймається тут як небезпечніший, оскільки послуговується цілком раціональними аргументами, прийнятними чи принаймні переконливими для багатьох.

«Соборницький» дискурс пропонує два типи відповідей на «автономістську» загрозу. Перший – радикально-націоналістичний, ірраціональний за самою своєю примордіалістською суттю, принципово байдужий до будь-якої логічної аргументації і заснований на свого роду етнонаціональній містиці – апеляції до «священних» (буцімто) категорій ґрунту, крові, «національної ідеї», місії, божественного покликання, історичного призначення. Галичина в цьому дискурсі є «П'ємонто», який повинен відіграти особливу роль щодо решти України – роль національного пробудження, просвітництва та політичної мобілізації.

Структурно цей дискурс подібний до деяких різновидів російського містичного націоналізму й, у принципі, може змагатися з ним за душі не навернених ще в жодну націоналістичну віру українських селян. Однак проти раціональної аргументації він безсилий, як, утім, і раціональна аргументація – проти нього. В обох випадках маємо тип дискусії атеїстів з віруючими, результатом якої може бути в найкращому разі визнання права кожної сторони на незгоду, в гіршому (і типовішому) – оскарження опонента у глупоті чи в якихось прихованих недоброчесних намірах.

Другий тип «соборницьких» відповідей «автономістам» має цілком раціональний характер і в цьому сенсі може бути об'єктом не тільки аналізу, а й діалогу. Основні його аргументи навів ще у 2010 році Ярослав Грицак, розглядаючи різні українські національні проекти, в тому числі й варіант так званої «обкраяної України», тобто України без Галичини або ж без Криму й Донбасу. Найсерйознішим виглядає перший з наведених ним аргументів: в Україні немає поки що жодної політичної сили, яка взялася б галицький сепаратистський проект реалізовувати. Його речники не мають ані конкретної програми дій, ані навіть консенсусу щодо того, в яких межах цей проект мав би втілюватися: чи тільки у межах Галичини, чи всієї Західної України, чи України без Дикого Поля, чи без Криму й Донбасу, а чи лише без окупованої частини Донецької та Луганської областей. «Поки так є, – пише професор Грицак, – тобто поки «галицький» чи «донецький» сепаратизм залишається академічним чи «кав'ярняним», його можна не брати до уваги» [56]. (Донецький сепаратизм, щоправда, завдяки російській інтервенції, перестав в останні роки бути «кав'ярняним» чи, пак, номенклатурно-олігархічним, – але це тема для окремої розмови).

Другий (за важливістю, хоч за порядком – третій) аргумент професора Грицака стосується браку не те що масової, а й узагалі будь-якої підтримки для цього проекту – і в Галичині, і (на той час) на Донбасі: «Опитування останніх років показують, що сильно зросло число людей, які ідентифікують себе з Україною та її інтересами і називають себе патріотами України. При цьому це зростання видно у кожному з політичних таборів, не лише серед «помаранчевих» регіонів, але й серед тих, що є головною базою «регіоналів»» [56].

Останній з наведених професором Грицаком аргументів має суто технічний характер і загалом неспівмірний за своєю вагою з двома іншими: «Оскільки незалежна Україна стала суб'єктом міжнародного права, її розпад потребував би сильної зміни геополітичної ситуації. Це мала б бути справжня геополітична революція, на зразок тої, що сталася 20 років тому у зв'язку з падінням комунізму. Але тепер було б недостатньо, щоб сталося щось в Україні чи в Москві – мало би статися ще щось у Брюсселі чи Вашингтоні» [56].

Тим часом, крім перших двох аргументів (третій, міжнародно-інституційний, є досить рідкісним і хитким), галицькі «соборники»

послугуються ще кількома, доволі серйозними. Один із них є похідним від наведених вище посилань на брак суспільного та елітного консенсусу щодо сепарації. Наслідком цього браку, застерігає львівський історик Василь Расевич, можуть стати «хаос і ріки крові». До того ж, продовжує він, «звичайним діленням ситуацію якісно не змінити. Що дасть, наприклад, якщо замість однієї великої наскрізь корумпованої держави, де панують клієнтела і непотизм, виникне п'ять-шість менших її клонів?» [57].

Цей аргумент (що галицькі проблеми мають насамперед внутрішній характер і відокремленням від Великої України їх не розв'язати) є чи не найпопулярнішим в «антисепаратистському» дискурсі. Їх знаходимо і в публіциста Володимира Вітковського («Допоки Галичина лишатиметься економічним аутсайдером України та Центрально-Східної Європи, її національна самобутність, статична й непродуктивна, буде пропорційною єдиному ступеневі відсталості») [58, с. 260], і в знаного есеїста й перекладача Юрка Прохазька («Борючися десятиліттями з драконом советизму, Галичина аж надто уподібнилася до нього і в зовнішніх, і – особливо – внутрішніх виявах») [59, с. 9], і, звичайно ж, у Ярослава Грицака, чи не найпопулярнішого опонента галицького «сепаратизму» і, взагалі, ексклюзивності: «Постсоветський Львів насправді є Львовом дуже советським. Нехай не вводять вас в оману його європейська архітектура й віденські кав'ярні, європейські звички й одяг його мешканців та їхня проєвропейська орієнтація – це тільки у нашому слов'янському світі слово прирівнюється до діла, а зовнішність – до сутності. Важливо, що твориться в голові львів'ян... Бракує чогось такого, що уможливило б довготривалу й сплановану акцію колективної солідарності. Вийти на похорон, побити шибки, пройтися з прапором, проголосувати за кандидата-демократа, зустріти папу – це запросто! І запросто. А от добитися водопостачання чи припинити руйнування міста – заскладно. Бо це вже потребує постійної організованої дії – отих крапель води, що точать камінь не силою, а частотою падіння» [60, с. 6].

Львівський філософ і культуролог Тарас Возняк вважає інтелегентські забави в «окремішність» виявом галицького снобізму або й інфантильності: «Мовляв, ми тут справді увірували, що є П'ємонт. Забули, що це метафора. Справжній П'ємонт був не лише центром

національного відродження, а й індустріальним двигуном, який приводив Італію у рух» [61]. Галичина справді відіграла «велику роль у визвольних змаганнях ХІХ – ХХ століть, на початках здобуття незалежності», пише Возняк. Проте сьогодні її роль мала б бути іншою. Галичина повинна стати вікном у Європу для України і вітриною України для європейців.

Назагал порівняння Галичини до П'ємонту більш характерне для радикальних націоналістів, котрі охоче приписують їй особливу, прозелітичну місію щодо решти України. «Сепаратисти» ставляться до цієї метафори досить скептично, а подеколи й самі з неї іронізують, – як це робить, наприклад, в одному з памфлетів Володимир Костирко: «Тільки [недалекоглядні] люди... можуть вважати Галичину П'ємонтом України. Очевидно, що П'ємонтом України є Дніпропетровськ, а Сицилією України є Донецьк. Це вони створили цю країну, і це вони створюватимуть націю» [47, с. 242].

Розвінчування П'ємонту в «соборницькій» критиці спрямоване не так на реальні амбіції опонентів – стати взірцем і натхненником для всієї України (якраз цих амбіцій у галицьких «сепаратистів» практично немає), як на саме їхнє бажання унезалежитися в регіоні, котрий насправді нічим присутнім від нелюбої їм «совкової» України не відрізняється: ті самі «розбиті дороги, запльовані під'їзди, потрошені ліхтарі, смердючі вагони, неохайні робочі місця» [58, с. 259]; ті самі «родові плями патерналізму, хабарництва та кумівства» [62]; той самий «недоброякісний соціальний капітал – небажання співпрацювати і брак довіри», що робить Львів «значно ближчим до Донецька, ніж до Вроцлава» [60, с. 6].

Андрій Портнов, дніпропетровський історик, що мешкає тепер у Берліні, взагалі не вважає галицький «сепаратизм» серйозним явищем, натомість небезпідставно вважає серйознішою загрозою «інтелігентський галицький редукціонізм, тобто, уявлення про те, що Україна може бути успішною, позбувшись невиліковно советизованого Донбасу». Ця загроза, на його думку, полягає не так у тому, що відповідний дискурс демобілізує суспільну думку й об'єктивно полегшує сепарацію регіону, як у тому, що «перекладає головну відповідальність за трагедію Донбасу з місцевих еліт та зовнішньої інтервенції на населення регіону». А також – «блокує інтелектуальний пошук раціональних формул співіснування різних регіонів»:

«Замість наповнення української суб'єктності новим змістом та пошуку адекватної мови опису різних її частин, інтелектуальний редукціонізм послаблює плюралістичність українського проекту й підсилює ексклюзивний націоналістичний дискурс, навіть якщо постулює свою до нього опозиційність» [62].

Автор слушно кваліфікує цей іншувальний дискурс щодо Донбасу як «орієнталізаційний», хоча, на наш погляд, сам припускається при тому певного редукціонізму, приписуючи опонентам «ідеал гомогенності», якого вони здебільшого не сповідують (інша річ – радикальні націоналісти, але йдеться не про них). Для галицьких лібералів-«редукціоністів» істотними є не мовно-культурні й тим більш не етнічні відмінності між Галичиною й Донбасом, а такі ціннісні. Інша річ, що до цих цінностей належать і національна мова, й культура – але це означає лише, що їхнє поцінування, тобто шанобливе ставлення, є істотнішим, ніж формальне знання чи вживання. В такому підході нема ані мовно-культурної чи, тим більш, етнічної ексклюзивності, ані гаданого «ідеалу гомогенності». (У принципі, можна було б показати, що «ідеал гомогенності» – радянського типу – є значно ближчий для жителів Півдня та Сходу, попри облудні гасла «інтернаціоналізму» і «толерантності»; і що реальної двомовності значно більше у Львові чи Івано-Франківську, ніж в Одесі чи Харкові, – але це вже виходить за межі нашої розвідки).

Підсумовуючи, можемо ствердити, що національно-громадянські ідентичності жителів Галичини помітно відрізняються від ідентичностей жителів інших, особливо південно-східних регіонів України: меншою мірою – своїм змістом, значно суттєвіше – інтенсивністю. Це зумовлює також помітні відмінності в ціннісних орієнтаціях, надто тих, що пов'язані з певним типом національної ідентичності. Переважно прозахідна орієнтація галичан і рішуче відторгнення концепцій і цінностей «руського мира» обумовлює їхнє свідоме або й неусвідомлено-вимушене прийняття «західних» цінностей – принаймні на нормативному рівні, хоча й далеко не завжди на рівні їхнього практичного повсякденного втілення.

Попри значні зусилля російської й проросійської пропаганди ретранслювати суттєві відмінності між українськими регіонами у

глибоку неприязнь і взаємне відторгнення стосунки між галичанами та «східняками» залишаються радше амбівалентними, ніж конфронтаційними. Це підтверджує як соціологія, так і аналіз відповідних дискурсів, зокрема – переважання в інтелектуально-медійному полі Галичини ліберально-«соборницького», помірковано-центристського дискурсу, який є достатньо критичним стосовно Києва та його політики, але й водночас – щодо власного регіону та невиправданих амбіцій, притаманних однаковою мірою і радикальним націоналістам, що плекають місіонерську візію Галичини як П'ємонту, і так званим «автономістам», що плекають не менш утопійну візію Галичини без Донбасу, без Дикого Поля, без Великої України як магічного розв'язання всіх місцевих проблем.

1. Wolff Larry. *The Idea of Galicia. History and Fantasy in Habsburg Political Culture* / Larry Wolff. – Stanford: Stanford University Press, 2010. – 504 p.

2. Грицак Ярослав. Про сенсовність і безсенсовність націоналізму в Україні / Ярослав Грицак // *Дух і літера*. – 2002. – №12–13. – С. 21–35.

3. Грицак Ярослав. Формування України означало дроблення православної цивілізації // *Західна аналітична група*. – 2010. – 12 січня [Електронний ресурс] / Ярослав Грицак. – Режим доступу: http://www.religion.in.ua/zmi/ukrainian_zmi/3086-formuvannya-ukrayini-oznachalo-droblennya.html

4. Ідентичність громадян України в нових умовах: стан, тенденції, регіональні особливості. Інформаційно-аналітичні матеріали // Центр Разумкова. – 2016. – 7 червня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.razumkov.org.ua/upload/Identi-2016.pdf>

5. Hroch Miroslav. *Social Preconditions of National Revival in Europe* / Miroslav Hroch. – Cambridge UK: Cambridge University Press, 1985. – 220 p.

6. Weber Eugene. *Peasants into Frenchmen: The Modernisation of Rural France, 1870–1914* / Eugene Weber. – London: Chatto & Windus, 1979. – 632 p.

7. Himka John-Paul. *The Basic Historical Identity Formations in Ukraine: A Typology* / John-Paul Himka // *Harvard Ukrainian Studies*. – 2006. – No. 1–4. – P. 483–500.

8. Дзюба Іван. *Інтернаціоналізм чи русифікація?* / Іван Дзюба. – К.: Видавничий дім «KM Academia», 1998.

9. Гнаткевич Юрій. Про кризу національної ідентичності в незалежній Україні // *Українська правда*. – 2009. – 20 лютого [Електронний ресурс] / Юрій Гнаткевич. – Режим доступу: <http://pravda.com.ua/news/2009/2/19/89962.htm>

10. Маланюк Євген. Малоросійство. – Нью Йорк, 1959 [Електронний ресурс] / Євген Маланюк. – Режим доступу: <http://www.ukrcenter.com/Література/Євген-Маланюк/26567/Малоросійство>

11. Kuzio Taras. Competing National Identities and Democratization in Ukraine: The Fifth and Sixth Cycles in Post-Soviet Ukrainian History / Taras Kuzio // Acta Slavica Iaponica. – 2013. – Vol. 33.

12. Грабовський Сергій. Україна між «там» і «тут»: креольська альтернатива // Українська правда. – 2011. – 12 січня [Електронний ресурс] / Сергій Грабовський. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/articles/2011/01/12/5773660/>

13. Wilson Andrew. Ukrainian Nationalism in the 1990s: A Minority Faith / Andrew Wilson. – Cambridge: Cambridge University Press, 1997. – 300 p.

14. Гриньов Володимир. Нова Україна: якою я її бачу / Володимир Гриньов. – К. : Абрис, 1995.

15. Кулик Володимир. Український націоналізм у незалежній Україні / Володимир Кулик. – К.: Центр досліджень національної безпеки при НаУКМА, 1999.

16. Shulman Stephen. National Identity and Public Support for Political and Economic Reform in Ukraine / Stephen Shulman // Slavic Review. – 2005. – No. 1. – P. 59–87.

17. Спільна ідентичність громадян України: особливості і проблеми становлення. Аналітична доповідь Українського центру економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова // Національна безпека і оборона. – 2006. – №7.

18. Національний діалог. Експертні документи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ndialog.org.ua/ekspertnye-dokumenty/1>

19. Kulyk Volodymyr. Language and Identity in post-Soviet Ukraine: Transformation of an Unbroken Bond / Volodymyr Kulyk // Australian and New Zealand Journal of European Studies. – 2013. – Vol. 5. – No. 2. – P. 14–23.

20. Кулик Володимир. Еволюція мовних уявлень і настанов українських громадян за останнє десятиліття / Володимир Кулик // Наукові записки ІПіЕНД. – 2015. – Вип. 4. – С. 159–173.

21. Друль Орест. Пейзаж після антиросійської революції // Збруч. – 2016. – 10 травня [Електронний ресурс] / Орест Друль. – Режим доступу: <http://zbruc.eu/node/51279>

22. Динаміка ідеологічних маркерів // Соціологічна група «Рейтинг». – 2013. – 16 жовтня.

23. Динаміка євроатлантичних настроїв громадян // Соціологічна група «Рейтинг». – 2015. – Червень.

24. Динаміка ідеологічних маркерів // Соціологічна група «Рейтинг». – 2010. – Вересень.

25. За два роки кількість прихильників незалежності України зросла в півтора рази // Дзеркало тижня. – 2013. – 17 серпня [Електронний ресурс]. –

Режим доступу: http://dt.ua/UKRAINE/za-dva-roki-kilkist-prihilnikiv-nezalezhnosti-ukrayini-zroslo-v-pivtora-razi-126919_.html

26. Ностальгія за СРСР та ставлення до окремих постатей // Рейтинг. – 2014. – Травень.

27. The Ukrainian People on the Current Crisis // Kiev International Institute of Sociology. – 2015. – 9 March.

28. Динаміка патріотичних настроїв // Соціологічна група «Рейтинг». – 2014. – Серпень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ratinggroup.ua/research/ukraine/dinamika_patrioticheskikh_nastroeniy.html

29. Сміт Ентоні. Національна ідентичність / Ентоні Сміт. – К.: Основи, 1994. – 224 с.

30. Кундера Мілан. Трагедія Центральної Європи // Часопис «Ї». – 1995. – №6 [Електронний ресурс] / Мілан Кундера. – Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n6texts/kundera.htm>

31. Schoepflin George. The Political Traditions of Eastern Europe / George Schoepflin // Daedalus. – 1990. – Vol. 119. – No. 1. – P. 55–90.

32. Кілька тез про ціннісні орієнтири українців // Соціологічна група «Рейтинг». – 2013. – Березень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ratinggroup.com.ua/upload/files/RG_Orientyry_052013.pdf

33. Виберіть твердження, з яким Ви більшою мірою згодні (врахування прав меншості) // Центр Разумкова. – 2008. – 19–25 червня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=343

34. Соціологічне опитування // Центр Разумкова. – 2008. – 19–25 червня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=375

35. Стан корупції в Україні. Порівняльний аналіз загальнонаціональних досліджень: 2007, 2009, 2011 та 2015 // КМІС, 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kiis.com.ua/materials/pr/20161602_corruption/Corruption%20in%20Ukraine%202015%20UKR.pdf

36. Дослідження цінностей львів'ян // GfK Ukraine. – 2007. – Липень.

37. Україна напередодні місцевих виборів // Демократичні ініціативи. – 2015. – 8–20 жовтня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dif.org.ua/ua/publications/press-relizy/ukraina-naperedo5.htm>

38. Хмелько Валерій. Особливості соціальних параметрів регіонів з переважно «помаранчевими» та «біло-синіми» електоральними схильностями // Харківські соціологічні читання. – 2007. – 8 листопада [Електронний ресурс] / Валерій Хмелько. – Режим доступу: <http://old.kiis.com.ua/txt/doc/24112007/ospe.doc>

39. Панчук Май. До питання про ідентифікацію громадян України / Май Панчук // Наукові записки ІПіЕНД. – 2013. – Вип. 5. – С. 13–31.

40. Табачник Дмитрій. Галичанские «крестоносцы» против Украины // Газета «2000». – 2008. – 11–17 июля [Електронний ресурс] / Дмитрій Табачник. – Режим доступу: <http://2000.net.ua/2000/forum/vera/42775>

41. Дугин Александр. Украина и Западения // Украина: моя война. Геополитический дневник. – 2014. – 18 марта [Электронный ресурс] / Александр Дугин. – Режим доступа: <http://www.rulit.me/books/ukraina-moya-vojna-geopoliticheskij-dnevnik-read-395877-1.html>
42. Матола Вікторія. Антиукраїнська риторика Табачника: за «русский мір» без галичан. – 2012. – 3 вересня [Електронний ресурс] / Вікторія Матола. – Режим доступа: <http://tyzhden.ua/News/59174>
43. Бревис Віта. Ампутація або смерть / Віта Бревис // Post-Поступ. – 2007. – 26 січня.
44. Климончук Оксана. «Андрухович: Якщо переможуть помаранчеві, то Криму й Донбасу треба дати можливість відокремитися». – 2010. – 22 липня [Електронний ресурс] / Оксана Климончук. – Режим доступа: <http://unian.net/ukr/print/387844>
45. Бревис Віта. А курці просо / Віта Бревис // Post-Поступ. – 2006. – 22 грудня.
46. Вітковський Володимир. Галичина, як проблема // Zaxid.net. – 2009. – 24 грудня [Електронний ресурс] / Володимир Вітковський. – Режим доступа: <http://www.zaxid.net/article/55498/>
47. Костирко Володимир. Чухраїнство // Часопис «Ї». – 2002. – №23 [Електронний ресурс] / Володимир Костирко. – Режим доступа: <http://www.ji.lviv.ua/n23texts/kostyrko-146.htm>
48. Квятковський Андрій. Батьківщина Мазоха // Збруч. – 2015. – 30 березня [Електронний ресурс] / Андрій Квятковський. – Режим доступа: <http://zbruc.eu/node/34413>
49. Дроздов Остап. Да свіданія, це не наша війна! // iPress.ua. – 2014. – 2 березня [Електронний ресурс] / Остап Дроздов. – Режим доступа: http://ipress.ua/articles/da_svidaniya_tse_ne_nasha_viyna_51604.html
50. Motyl Alexander. Dying for the Donbas? // World Affairs. – 2016. – 16 May [Електронний ресурс] / Alexander Motyl. – Режим доступа: <http://www.worldaffairsjournal.org/blog/alexander-j-motyl/dying-donbas>
51. Бойченко Олександр. Безвідповідальне пророцтво // Збруч. – 2015. – 19 травня [Електронний ресурс] / Олександр Бойченко. – Режим доступа: <http://zbruc.eu/node/36248>
52. Луценко: прокуратура подаватиме касаційну скаргу в справі Коцаби // Радіо Свобода. – 2016. – 16 липня [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.radiosvoboda.org/a/news/27862487.html>
53. Андрухович Юрій. Сепаратизм? // Дзеркало тижня. – 2002. – 23 серпня [Електронний ресурс] / Юрій Андрухович. – Режим доступа: <http://gazeta.dt.ua/CULTURE/separatizm.html>
54. Винничук Юрій. В окупації. – 2015. – 18 травня [Електронний ресурс] / Юрій Винничук. – Режим доступа: <http://zbruc.eu/node/36183>
55. Прохазько Тарас. По краю // Збруч. – 2014. – 22 серпня [Електронний ресурс] / Тарас Прохазько. – Режим доступа: <http://zbruc.eu/node/25879>

56. Грицак Ярослав. Третя Україна // Zaxid.net. – 2010. – 15 вересня [Електронний ресурс] / Ярослав Грицак. – Режим доступу: <http://www.zaxid.net/article/74540/>

57. Расевич Василь. Україна: потреба федералізації // Zaxid.net. – 2012. – 17 травня [Електронний ресурс] / Василь Расевич. – Режим доступу: http://zaxid.net/home/showSingleNews.do?ukrayina_potreba_federalizatsiyi&objectId=1255278

58. Вітковський Володимир. До проблематики «галицького проекту» / Володимир Вітковський // Часопис «І». – 2002. – №23.

59. Прохазько Юрко. Каканія чи Цеканія? (про «місію» Галичини) / Юрко Прохазько // Критика. – 2002. – №7–8.

60. Грицак Ярослав. Страсті по Львову / Ярослав Грицак // Критика. – 2002. – №7–8.

61. Плахта Дмитро. «Соціально-політична революція буде продовжуватися», – Тарас Возняк // День. – 2016. – 17 червня [Електронний ресурс] / Дмитро Плахта. – Режим доступу: <http://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/vchymosya-peredmagaty>

62. Портнов Андрій. Україна та її «далекий схід». Про галицький редукціонізм та його генеалогію // Historians.in.ua. – 2014. – 1 серпня [Електронний ресурс] / Андрій Портнов. – Режим доступу: <http://www.historians.in.ua/index.php/avtorska-kolonka/1231-andrii-portnov-ukraina-ta-ii-dalekyi-skhid-pro-halytskyi-reduksionizm-ta-ioho-henealohiiu>